

ONZE NIEUWE SECRETARIS STELT ZICH VOOR

In 1996 heb ik als 50-jarige op aanvraag bij het toenmalige ARA inzage gehad in persoonlijke dossiers van mijn moeder en haar ouders.

Er was iets wat ik bijna mijn hele leven niet begreep...de spanning en geheimhouding thuis.

Ik vluchtte - sport, school, vriendinnen, vriendjes, etc.

Het bijna 1 meter dikke dossier heb ik voor 3/4 uitgelezen en toen wist ik wat zich in de jaren 37-45 had afgespeeld. Niet zozeer de keuze die destijds gemaakt is door mijn opa maakte mij later onrustig, maar het stilzwijgen van mijn moeder heeft een grote impact gehad op mijn leven na mijn 5e of 6e jaar.

Vorig jaar (2011) ben ik als het ware ingestort. Iets wat ik nooit eerder had meegemaakt. Hulp van huisarts en andere instanties hebben mij uit het dal getrokken.

Kort daarna ben ik in aanraking gekomen met Herkenning, via Jeanne Diele. Het eerste prille contact met Herkenning was er een van Herkenning.

Men was benieuwd of ik mij voor Herkenning wilde inzetten. Ik heb uitvoerig schriftelijk en mondeling mijn achtergrond verteld.

Ik heb heel veel bestuurlijke ervaring, maar ook brede kennis op het gebied van maatschappelijke, financiële en economische vraagstukken. Als econoom ben ik werkzaam geweest bij de Tweede Kamer, Pensioenfondsen en banken. Later heb ik als zelfstandig ondernemer op interim-basis geacteerd als recovery-economist.

Mijn functie als secretaris bij Herkenning zie ik als een mogelijkheid om met elkaar te werken aan meer naambekendheid en educatie. De donateurs zie ik niet alleen als mensen die een financiële bijdrage leveren om onze

doelstellingen waar te maken, donateurs zijn in mijn ogen mensen die betrokken zijn bij het collectief verwerken van individuele ervaringen die - pas later - in het leven ingrijpen en stemmen tot nadenken.

Over mijn familiegeschiedenis kan ik helaas niets vertellen.

Dat heeft te maken met het grote geheim van destijds en na 1996 heb ik mij alleen beziggehouden met de vraag waarom.

Ik wil met het Bestuur van Herkenning zorgen dat de ervaringen van onze donateurs/supporters worden overgedragen aan jongere generaties.

Alle generaties hebben we nodig om **HERKENBAAR** te blijven!

Jan Jacobs

Informatie over de Werkgroep Herkenning

Secretariaat:

W. Beckmanstraat 393
3762 GL Soest
06-37134847
email: secretariaat@werkgroepherkenning.nl
Adreswijziging s.v.p. aan het secretariaat

Landelijke hulptelefoon:

06 33057003

Bestuur:

Cuny Holthuis-Buve, voorzitter
Jan Jacobs, secretaris
Ton Scheffel, penningmeester
Jeanne Diele-Staal, lid
Ab van Aldijk, lid
Johan Wagenaar, lid

Regiocoördinatoren:

Friesland	Roelie Ansingh	0512 303174
Groningen	Jurriën Oortwijn	050 3110955
Flevoland	Pragit Koot	0320 412116
Brabant	Hans van Hoof	0413 475838
Limburg	Margreet Vorstenbosch	046 4373822
Zuid-Holland	Dirk Mostert *	010 2622645
Salland & Twente	Arjen & Mieke de Groot	053 4344801

* b.g.g. het secretariaat

Contactpersoon partners van:

Joke Sniijders 033 4617673

Contact Kinderen van Duitse Militairen:

Ab van Aldijk 023 5240898 of 06 533382670

Redactie Bulletin:

Cuny Holthuis-Buve
Gonda Scheffel-Baars, hoofdredacteur
scheffelbaars@planet.nl

Webmaster:

Johan Wagenaar

Voor het laatste nieuws over activiteiten van de Werkgroep Herkenning en over andere zaken die voor de doelgroep van Herkenning van belang kunnen zijn, raadpleeg de website:
www.werkgroepherkenning.nl

Donateur worden van Herkenning?

U kunt donateur worden van de Stichting Werkgroep Herkenning. U ontvangt dan ons informatiebulletin dat eens per kwartaal verschijnt. Ook kunt u deelnemen aan de activiteiten die onze Stichting organiseert. De Stichting vraagt van de donateurs een jaarlijkse bijdrage van € **20,00**. Een hogere bijdrage is uiteraard welkom. Kunt u een bedrag van € 20,00 niet missen, dan mag dat echter geen belemmering zijn om u te laten inschrijven, elke andere lagere bijdrage is welkom. U kunt uw bijdrage storten op **rekeningnummer 5285797**, ten name van **Stichting Werkgroep Herkenning**, Nieuwsteeg 12, 4196 AM Tricht, onder duidelijke vermelding van uw naam en adres (zeker bij telebankieren is dit heel belangrijk!)

Mocht u vragen hebben omtrent deze procedure, neem dan contact op met het secretariaat: 06-37134847, W. Beckmanstraat 393, 3762 GL Soest
secretariaat@werkgroepherkenning.nl

Bijdragen inzenden voor het Bulletin:

De redactie bekijkt binnengekomen stukken op:

- goede leesbaarheid
- eenduidigheid wat de inhoud betreft
- lengte van de tekst in verhouding tot de beschikbare ruimte

Indien nodig wordt met de schrijver van de tekst overleg gepleegd.

De inhoud van de stukken mogen niet strijdig zijn met de doelstellingen van Herkenning.

Als een bijdrage van iemand wordt opgenomen, geldt dat de redactie voor de inhoud ervan geen verantwoordelijkheid draagt.

Verdere informatie in het colofon op de laatste pagina van dit Bulletin

Van de redactie

In dit nummer stelt allereerst onze nieuwe secretaris zich aan u voor.

We besteden aandacht aan twee boeken uit eigen kring, van Janna Postma en Arjen de Groot, en Sylvia bericht ons over de landelijke gespreksgroep. Henk Eefling stuurde een reactie op het boek 'De afrekening'.

Via het secretariaat ontvingen de donateurs met een emailadres artikelen en reacties met betrekking tot de herdenkingen van dit jaar. In dit bulletin een samenvatting hiervan voor hen die niet over internet beschikken.

We kregen een boeiend interview met Marjolijn Februari toegestuurd door een van de donateurs. Zij belicht de invloed van haar (deels 'foute') familiegeschiedenis op haar denken en werk. Het valt op hoe die achtergrond haar tot genuanceerd denken heeft gebracht.

Afrekenen met de versimpeling van oorlog tot de kwestie van goed en fout is ook te lezen in het boek 'Familieportret' van Jenna Blum en in 'De tuin van as' van Dennis Bock. In dit laatste boek geeft een Japans oorlogsgetroffene tevens een uitermate kritisch oordeel over sentimenteel herdenken.

Bart van der Boom deed onderzoek in dagboeken om antwoord op zijn vraag te vinden: wat wist de doorsnee Nederlander van de Holocaust? Zijn conclusies nopen ons om ons beeld over hen die met de Duitsers 'samenwerkten' bij de Jodenvervolgung te nuanceren.

In mijn artikel 'Moed' probeer ik de nuances aan te brengen die vaak in het algemene denken over de oorlog en de keuzes die men maakte ontbreken.

Van Chris van der Heijdens pleidooi om in het onderwijs ook aandacht te besteden aan de zwarte bladzijden van de vaderlandse geschiedenis heb ik een korte samenvatting gemaakt.

Martijn Lindt bestudeerde het rapport Deetman over seksueel misbruik in de Rooms Katholieke Kerk en merkte frappante overeenkomsten én verschillen op met de

problematiek van KFO en de maatschappelijke reacties daarop. We wisselden met elkaar gedachten uit over de verschillen, een eerste aanzet tot een bredere gedachtewisseling waarin we ook graag uw mening zouden willen horen. Deze kunt u sturen naar de redactie.

I.v.m. de hoeveelheid kopij vervalt in dit nummer de informatie over het inzien van dossiers.

Als redactie hopen we dat dit bulletin u zal boeien. Reacties zijn welkom!

Namens de redactie,
Gonda Scheffel-Baars

Vanuit het bestuur

Herkenning en Herdenken

De commotie rondom de 4 mei viering is ook aan Herkenning niet voorbij gegaan. Voor veel van onze donateurs is dit een pijnlijk moment en daar kwam dit jaar nog de heibel over een gedicht en een herdenking van Duitse militairen bij. De discussie over hoe in de toekomst te herdenken is volop bezig en zal ongetwijfeld volgend jaar weer opblazen.

Wij hebben geprobeerd u zo goed mogelijk op de hoogte te houden door regelmatig berichten hierover aan u door te sturen. Dat kan alleen aan de donateurs die email hebben en daarom staat in dit Bulletin ook een samenvatting van alle reacties. Op deze manier kunnen ook donateurs zonder email – en dat zijn er nog heel wat – op de hoogte blijven.

Een aantal donateurs heeft zijn/haar mening gegeven over het herdenken, we zijn als bestuur wel benieuwd of u vindt dat wij als Herkenning hierover een mening moeten hebben en die ook naar buiten moeten brengen. Bij het stuk over Herdenken vindt u een verzoek om daarop te reageren.

Zicht op het verleden

Mede dankzij een subsidie van de Stichting Vrienden van Herkenning zijn er twee projecten gestart die de geschiedenis van de kinderen van “foute” ouders in kaart moeten brengen.

Het Nationaal Archief gaat op ons verzoek een *handleiding* maken voor mensen die de dossiers van de Bijzondere Rechtspleging willen gaan bekijken. Rinke Smedinga heeft daarvoor een plan gemaakt en de Vrienden van Herkenning geven daarvoor een subsidie. Mensen die de stap zetten om de dossiers van hun (groot)ouders te gaan bekijken, hebben behoefte aan goede informatie. De medewerkers van het archief krijgen met heel veel vragen en emotie te maken. En de bezoeker wil zo veel mogelijk informatie. Een goed leesbare handleiding, geschreven vanuit ervaringsperspectief, moet dit vergemakkelijken. Mensen wordt ook gewezen op het Verhalenarchief, zodat herkenning van het verleden dichterbij komt. De planning is dat deze handleiding in het najaar klaar is.

Een tweede project is een z.g. *collectieve biografie van KFO* die wordt geschreven door de historicus Chris van der Heijden. Chris zal zich daarbij baseren op historische bronnen en de verhalen die verzameld zijn in het Verhalenarchief. Zowel de Stichting Vrienden van Herkenning als Stichting Werkgroep Herkenning hebben hiervoor subsidie gegeven en we verwachten dat het boek in het voorjaar 2014 klaar zal zijn.

Twee van onze donateurs, Monika Diederichs en Zonneke Matthee, hebben ook ieder een boek geschreven. Monika over *kinderen van Duitse militairen* en Zonneke over *NSB vrouwen en hun dochters*. Beide boeken zijn gepland voor dit najaar.

Donateursdag 2012

Het bestuur wil de volgende donateursdag op 22 november houden en dan aandacht aan alle nieuwe en nieuw uit te komen boeken uit onze kring besteden. Noteer de datum alvast, meer informatie volgt.

Hulpverlening

De landelijke gespreksgroep

De gespreksgroep die in november 2011 is begonnen komt voor de laatste keer bij elkaar op zaterdag 23 juni.

Er is in die tijd veel gedeeld met elkaar en er is een proces van heling op gang gekomen, waardoor geprobeerd wordt alles waar we vanuit onze achtergrond moeite en pijn mee hebben, een plek in ons leven te geven. De laatste weken waren enerverend m.b.t. alle commotie rond 4 en 5 mei. Er is toen veel steun en bemoediging bij elkaar gevonden en was goed te merken dat het een hechte groep is. Op 23 juni is de evaluatie en wordt bekeken hoe en wanneer een volgende groep kan starten. Enkelen van de groep willen zeker weer graag meedoen met een volgende groep.

Mocht u ook belangstelling hebben om eens zo'n gespreksgroep mee te draaien, dan kunt u zich opgeven bij Jeanne Diele, tel. 06-33057003 (de hulptelefoon van Herkenning), email: j.diele-staal@online.nl of Hans van Hoof, tel. 06-333186793, email: h.hoof93@chello.nl, beide gespreksleiders. De gespreksgroep komt 1 x per 2 of 3 weken bij elkaar op zaterdagmiddag in Amersfoort. Verderop in dit Bulletin een verslagje van een deelnemer.

Hulptelefoon

Naast telefoontjes van leden van de gespreksgroep is er in de afgelopen periode niet zoveel gebeld, maar we weten dat meerderen van ons in deze tijd een stap terug hebben gemaakt. Weet, dat u ons altijd kunt bereiken onder het nummer, dat sinds september 2011 nieuw is: 06-333186793. Het is ook mogelijk om een persoonlijk gesprek te hebben.

Gastlessen

Een aantal donateurs is via het Herinneringscentrum Westerbork betrokken bij gastlessen op scholen. Ook Jeanne Diele en Ab Aldijk van ons bestuur zijn hierbij betrokken. We merken dat er steeds meer vraag is van de scholen naar een gastspreker met onze achtergrond. De jongeren zijn vaak erg geïnteresseerd en dat geldt zeker ook voor de docenten. Juist, wanneer er zaken aan de hand zijn zoals vorig jaar (met de zoon van Rost van Tonningen) en de afgelopen weken, is het goed

om ook dit mee te nemen in de nagesprekken. Het kost best wat energie om dit te doen, maar je krijgt er ook heel veel energie voor terug door de interesse die de leerlingen tonen.

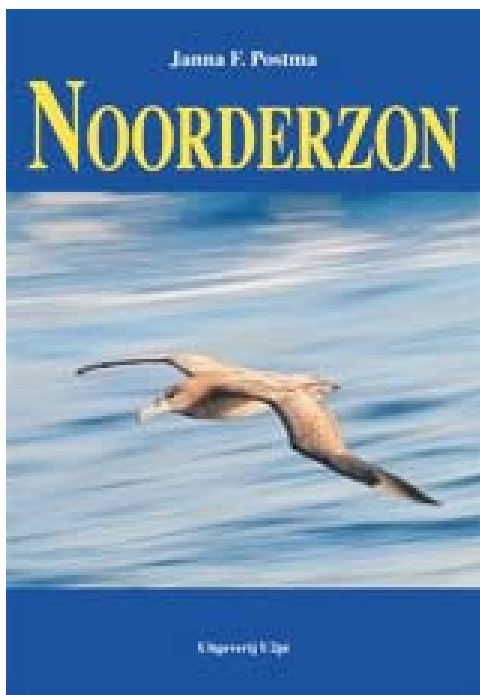
Werken aan de website

Ons bestuurslid Johan Wagenaar is (met hulp van anderen) nog bezig met een volledige vernieuwing van de website van Herkenning. De oude site heeft heel weinig mogelijkheden en kost de beheerder veel werk en ook nog geld.

De nieuwe site zal naast de bestaande mogelijkheden moderne mogelijkheden krijgen voor beheer en publiceren van artikelen. Wij vragen dus nog even geduld van u, maar dan is er straks ook een volledig up-to-date en makkelijk toegankelijke site.

Hartelijke groeten,

Het bestuur

Een biografische roman van Janna Postma.

'Noorderzon' is het verhaal van Hanna die als kind van 'foute' ouders op jonge leeftijd met haar ouders naar Brazilië verhuist naar een Mennonieten kolonie. Daar is haar afkomst geen probleem, het leven is er vaak hard, maar niet onprettig. Als de ouders besluiten terug te gaan - vader is gevlucht na zijn veroordeling en wil nu schoon schip maken - en het gezin weer in de oude omgeving gaat wonen, wordt Hanna, die dan 12 jaar is, regelmatig met de foute keuze van haar ouders en familieleden om de oren geslagen. Ze is een intelligent kind en een puber die zich afzet tegen de 'foute' ouders. Aan het eind van het boek kijkt ze daar ook op terug en schaamt zich voor haar gedrag; dit moet haar ouders veel pijn hebben gedaan.

Ze doet intensief mee met de ontwikkelingen van de jaren 60 en 70: therapie, politieke actie en vrouwenemancipatie. Huwelijk, echtscheiding, nieuwe partner, en steeds weer die confrontatie met de foute achtergrond van haar familie. Ze studeert theologie en gaat werken in een zorgcentrum.

Het boek eindigt in Brazilië, waar ze voor een conferentie moet zijn. Een bezoek aan het dorp van haar jeugd en het ontdekken van een jeugdvriend eindigen uiteindelijk in een drama: de hoofdpersoon verongelukt tijdens een wandeltocht. In een biografische roman mag je van dit soort vrijheden gebruik maken, maar ik vond het niet overtuigend.

Wel interessant aan het boek zijn de observaties over de invloed van een foute achtergrond op het eigen zelfbeeld en eigen handelen. Dat had ik wat meer uitgewerkt willen zien. Een opmerking als: "voor dit volk is kind van 'fout' bijna net zo erg als 'fout', maar ik wist alleen nooit waar dat bijna in zat" laat zien dat de ervaringen diep zitten.

De beschrijvingen van het leven van alledag overheersen in dit boek. Ook dat is een keuze: laten zien dat ondanks alles het leven doorgaat !

Cuny Holthuis

GUIDO VAN MIERLO: KIND BIJ DE WAFFEN-SS

Uitg. Noordhoek, 2012,
ISBN 978 90 330 0256 4

Het verhaal van Arjen de Groot

Het heeft heel lang geduurd voordat Arjen iets over de gebeurtenissen tijdens en vlak na de oorlog wilde vertellen. Hij werd altijd weerhouden door schaamte. Schaamte over de keuze van zijn vader voor de NSB, over diens rol bij de Jodenvervolging. Schaamte over het feit dat hij zonder het zelf te willen in Duitsland bij de Waffen-SS terecht kwam en niet bij de Landdienst zoals hem beloofd was. Schaamte die zovele anderen die in dezelfde omstandigheden waren, gedwongen heeft tot aan hun dood te zwijgen, de naaste familie met vele vragen achterlatend. Voor de kinderen van deze lotgenoten kan zijn verhaal, denkt en hoopt Arjen, verheldering geven.

Mensen geboren na pakweg 1970 zullen misschien van de titel denken: een kind? Arjen was toen toch al 15 jaar! Maar de samenleving van toen was totaal anders dan de welvaartsstaat van na 1970 en de communicatiemaatschappij waarin we nu leven. Jongens van 15 waren toen nog kinderen, wisten weinig van wat er in de wereld speelde als daar thuis en op school niet over gepraat werd.

Het rustige leventje waaraan Arjen gewend was veranderde toen het gezin, op vader na, in september 1944 naar Duitsland vertrok. Vanaf dat moment werd er over hem beslist en het duurde lang voor hij weer zelf bepalen kon waar hij heen ging of wat hij zou doen. Hij had weinig op met de rumoerige en schreeuwerige Hajotters in het opvangkamp in Wittingen, die graag op de uitnodigingen om in het leger te gaan ingingen. Gelukkig mocht hij naar de Landdienst – al is hij daar nooit terecht gekomen. Arjen kent nog precies de volgorde van alle plaatsen waar hij na zijn vertrek uit Wittingen geweest is.

Door die plaatsnamen houdt hij de structuur van de gebeurtenissen vast, weet hij dat het allemaal echt zo gebeurd is en dat hij niet maar wat fantaseert.

Hij kwam in een sportkamp, maar via verscheidene tussenstops waarbij de jongelui in kampen achter prikkeldraad werden opgevangen. Op die tocht maakte hij ook nog een bombardement mee in Berlijn – na de twee vergissings-bombardementen van Geallieerden op Enschede was dat al zijn derde.

Waarom vader, die bij de politie was, lid geworden is van de NSB weet Arjen niet. Er werd thuis nooit over dingen gesproken en vragen stellen durfden kinderen vroeger niet in zulke zwijgzame gezinnen.

Het waarom blijft hem nog steeds bezighouden.

Hij is vanwege zijn vader op straat en op school uitgescholden en zeker nadat hij zelf bij de Jeugdstorm kwam, waar hij door zijn ouders naar toe gestuurd werd. Weigeren te gaan was vroeger geen optie. Arjen heeft de groeiende spanning bij het verstrijken van de oorlogsjaren opgevangen, maar begreep niet wat er in de politieke situatie speelde.

Toeval kan een grote rol spelen in iemands leven. Zei de ene Untersturmführer dat Arjen en zijn maats Johan en Leo niet mee naar de militaire training mochten zoals de rest van hun groep omdat ze nog te jong waren, 15, de volgende morgen bij het vertrek was die man niet aanwezig en moesten ze gewoon mee. Toen er steeds meer druk op de jongens werd uitgeoefend in dat trainingskamp om vrijwillig voor de Waffen-SS te tekenen, heeft Arjen zich tot het laatst hiertegen verzet, hoezeer de weigeraars als Feiglinge ook gepest en gekoeioneerd werden. Maar als dan iedereen getekend heeft en jij alleen nog niet, wat moet je dan? Dan verlies je ook het laatste stukje houvast, de groep. Ontvluchten uit het sportkamp was in feite mogelijk, maar waar kon je heen, ver weg in Oostenrijk, zonder geld, hoe kwam je ooit in Wittingen? Zijn moeder is met een andere vrouw vanuit Wittingen naar Graz gereisd toen ze er op de een of andere manier lucht van kreeg dat Arjen toch in het leger moest. Ze zijn er door een ouder echtpaar opgevangen, maar moesten onverrichter zake terugkeren omdat Arjens groep nog niet aangekomen was. Twee dagen

later arriveerde die pas. Zou zijn moeder hem vrij hebben kunnen krijgen als zij haar zoon wel getroffen had?

Gelukkig voor Arjen die niet van schieten hield, eindigde de oorlog vlak voordat hij en zijn groep naar het front zouden worden gestuurd. Lichamelijk was hij er slecht aan toe, zijn maats hebben hem op sleeptouw genomen, zelf had hij de fut niet meer om verder te gaan. In Amerikaanse krijgsgevangenschap was er eindelijk na enige tijd genoeg eten, zodat de wonden aan zijn benen konden genezen en hij weer wat levensmoed kreeg.

En dan terug naar Nederland. Dat had hij zich anders voorgesteld. Ze werden opgesloten in kamp Amersfoort. Er werd geen rekening gehouden met zijn leeftijd, met zijn verhaal: een Waffen-SS'er is een Waffen-SS'er,

aan nuances hadden de gezagdragers geen behoefte.

Daar vernam hij hoe het met de rest van de familie gegaan was en hoe Nederland reageerde op de 'foute' kant. De heropvoeding in Hemrik en later in Zwolle stelde niks voor. Zijn oom Jan, door vader geminacht, heeft zich over de familie ontfermd en ook Arjens toezichthouder heeft hem geholpen, al werd er op die ene keer na ook nooit over de oorlog gesproken. De verwaarloosde tbc heeft hem nog jaren ziekbed gekost. Uiteindelijk heeft hij zijn draai weer gevonden, samen met Mieke. De gesprekken bij Herkenning hebben een positieve invloed gehad op het leren omgaan met vragen en ervaringen van het verleden.

Het is een vlot geschreven boek, wie Arjen kent 'hoort' hem zijn verhaal vertellen. Boeiend.

GSB

GESPREGSGROEP 2011-2012.

In november 2011 is er weer een gespreksgroep voor de tweede en derde generatie van “foute” ouders van start gegaan. Na wat geschuif is de groep in december in zijn definitieve vorm gestart. Op dat moment ben ik er bij gekomen. Het is een gevarieerd gezelschap dat 2-wekelijks een gesprek heeft onder leiding van Jeanne Diele en Hans van Hoof, allebei ervaringsdeskundige. De deelnemers zijn qua leeftijd van begin 40 tot in de 70. Er zijn een aantal tweede generatie, een aantal derde generatie en zelfs mensen die allebei zijn.

Het is heel bevrijdend om met lotgenoten de last, die wij meedragen van onze (groot)ouders, zo met elkaar te bespreken. Het is ook fascinerend om te merken hoe verschillend iedereen op die last reageert. Maar ook, ondanks de verschillende verhalen, dat veel gevoelens overeenkomen.

We horen elkaar aan, reageren op elkaar en leren van elkaar. En dat allemaal in een veilige omgeving.

Voor mij was de aanleiding om deel te nemen aan de gespreksgroep dat ik er in een paar gesprekken wilde achterkomen of ik nog iets met dat verleden, wat niet van mij is maar me wel al mijn hele leven last bezorgd, moet doen of dat ik het laat voor wat het is: het verleden. Dat bleek dus iets te simpel gedacht. Hoe meer gesprekken er waren geweest, hoe meer ik ontdekte. Voor mij is het net of het alleen maar onduidelijker en heftiger wordt. Toen ik net wist van “mijn” verleden hoopte ik, door veel onderzoek te doen, eens het familieboek te kunnen openslaan en alles te kunnen lezen. Maar dat bleek ijdele hoop. Zo'n boek bestaat niet en alles wat ik uit de archieven kan halen zijn maar kleine stukjes van de geschiedenis. Dus moet ik het doen met wat er is. Een vraag die regelmatig gesteld wordt tijdens de gesprekken is: wat nou als je alles weet? Wat levert je dat nou op? Word je dan een beter mens?

We kunnen allemaal beredeneren dat het onzin is dat wij ons schuldig voelen over de keuze van onze (groot)ouders. Maar gevoelsmatig ligt

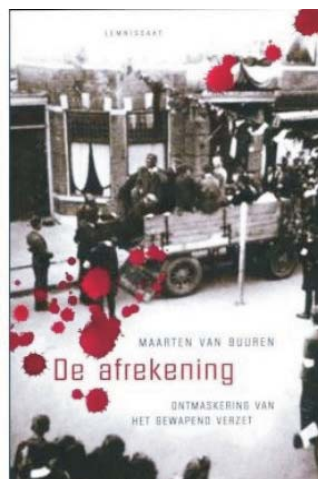
dat heel anders. Zeker als die keuze uiteindelijk een familiegeheim werd, kreeg je onbewust de boodschap mee dat er iets niet klopte. Als kind pik je dat soort boodschappen feilloos op en pas je je, ook weer onbewust, daaraan aan. En gedrag wat al zoveel jaren een automatisme is geworden, verander je niet één, twee, drie. We willen het allemaal heel graag veranderen, maar het is een moeizame strijd.

Afgelopen consternatie rond de Dodenherdenking maakt het er ook niet makkelijker op. Er is rond die tijd heel wat gemaaid en gebeld tussen de deelnemers van de gespreksgroep. Het is heel prettig dat je dan ergens terecht kunt en je gevoelens met gelijkgestemden kunt delen. Zo helpen we elkaar hier weer doorheen.

Ik heb de gespreksgroep in ieder geval als heel nuttig en plezierig ervaren. Het is een eerste stap op weg naar een eigen leven.

Het is de bedoeling om in het najaar weer met een gespreksgroep te beginnen. Als u belangstelling heeft: houd u het Bulletin in de gaten!

Met vriendelijke groet,
Sylvia.

“De Afrekening” schreeuwt om nader onderzoek naar het gewapend verzet. door Henk Eefting

Het boek

Maarten van Buuren slaat in zijn boek “De Afrekening” de spijker op de kop als hij aantoonde dat Piet Doelman als commandant van de Knokploeg-Westland in en na de oorlog zijn boekje verre te buiten ging, ondermeer door de weerloze NSB’er Lein Francke dood te slaan. Een andere pijnlijke zaak is de openbaring over het gelieg van Gerrit Wagner, hoofd van de regionale Politieke Opsporingsdienst (POD), de latere topman van Shell, die beweerde dat het slachtoffer niet door Doelman was doodgeslagen, maar door een val hersenletsel had opgelopen en daardoor was overleden. Doelman ging volgens hem dus vrij uit. Wagner loog.

De auteur maakt duidelijk in welk een machtsvacuüm ons land bij de bevrijding verzeild raakte en hoe velen, waaronder leden van het verzet, daar misbruik van maakten.

Van Buuren deed uitgebreid onderzoek en zijn bronnen zijn boven elke twijfel verheven. Vooral van de kant van het verzet heeft zijn boek heftige en emotionele reacties opgeroepen.

De respondenten geven wel min of meer toe dat Doelman en de zijnen kwalijke zaken hebben uitgehaald, maar in hun ogen blijven zij toch grote helden. Van Buuren toont aan dat de werkwijze van Doelmans Knokploeg weinig verschilt van die van een misdaadsyndicaat. Was deze werkwijze een uitzondering? Van Buuren meent van niet. Alles wijst erop, zegt hij, dat andere Knokploegen op soortgelijke wijze opereerden. Dat gaat mij te ver. Van Buuren had uitgebreider onderzoek moeten verrichten alvorens zoiets te beweren en zijn conclusie niet mogen ophangen aan zijn bevindingen van Knokploeg-Westland alleen. Overigens laat dit de vraag onverlet of de Knokploegen in de rest van Nederland zich net zo hebben misdragen.

Ik pleit in dit verband voor meer historisch onderzoek.

Het verzet

Lange tijd was het in ons land onmogelijk om kritiek te hebben op het verzet. Het waren onze helden: kerels van stavast, integer en gedreven door motieven van naastenliefde en onbaatzuchtigheid. Zij waren het die er uiteindelijk voor zorgden dat wij onze vrijheid terugkregen na jaren van onderdrukking. Maar de feitelijke uitkomst van de verzetsdaden komt niet overeen met dit standaardbeeld.

In kringen van veel verzetsstrijders, vooral die met een gereformeerde of communistische achtergrond, heerste de overtuiging dat alle Duitsers in uniform fout waren en dus geliquideerd moesten worden. Daar hadden ze justitie niet bij nodig.

Deze afrekeningen waren misschien begrijpelijk maar daarom niet minder misdadig.

Het gewapend verzet hield zich, net zo min als profiteurs en criminelen, niet aan de vigerende wetten of aan het oorlogsrecht. Bovendien nam de bezetter op een verschrikkelijke manier wraak. De ondergrondse wist dat, maar ging desondanks door met het liquideren van lieden die in hun ogen fout waren. Was dit verstandig?

Op de avond van 6 maart 1945 werd er bij de Woeste Hoeve, een herberg aan de weg tussen Apeldoorn en Arnhem een aanslag gepleegd op Hanns Albin Rauter, de hoogste SS- en politiechef en commissaris-generaal van openbare veiligheid in ons land. De verzetsgroep G.G. (Geert Goosens) was eigenlijk van plan een Duitse vrachtauto buit te maken, waarmee ze een voor de vijand bestemde partij vlees kon kapen. Toen ze de beoogde wagen aanhielden, bleek het de BMW-cabriolet van Rauter te zijn. Rauter raakte zwaar gewond, maar overleefde de aanslag. De vergissing van de verzetsstrijders had verschrikkelijke gevolgen. De Duitsers executeerden als wraak in totaal 263 Nederlanders.

Een ander aansprekend voorbeeld is de sabotageactie op een Duitse militaire auto in de omgeving van het Gelderse Putten. Dat gebeurde op 30 september 1944 door de Raad van Verzet (RVV) onder leiding van een ondergedoken politiemann, Ab Witvoet. De

overval mislukte omdat de mitrailleur het niet deed.

De Duitse reactie was meedogenloos. Ruim 110 huizen werden platgebrand en 600 mannen afgevoerd naar het concentratiekamp Neuengamme.

Ruim 500 Puttenaren overleefden de oorlog niet. Bijna 300 vrouwen werden weduwe en 1200 kinderen verloren hun vaders. De Raad van Verzet had kunnen voorzien dat de Duitsers represailles zouden nemen. Ze hielden daar geen rekening mee. Bovendien: wat hoopten ze te bereiken met deze aanslag op een Duits militair voertuig? De naïviteit en het amateurisme van de RVV had catastrofale gevolgen voor de bevolking.

De februari-staking van 1941 werkte eveneens contraproductief. De gearresteerde joden werden versneld naar Mauthausen afgevoerd, waar ze nagenoeg allen omkwamen. Hetzelfde geldt voor de aprilstaking in 1943, die gericht was tegen het bevel dat Nederlandse oud-militairen opnieuw in krijgsgevangenschap moesten. Het kostte aan 80 stakers het leven.

De spoorwegstaking die op 17 september 1944 door de regering in ballingschap in Londen werd uitgeroepen, was de oorzaak van een immense humanitaire ramp.

De staking was bedoeld als steun voor de opmars van de geallieerden naar het noorden. De opmars stagneerde. De staking ging door.

De Duitse militaire transporten werden dankzij de inzet van Duitse militairen hervat. Maar de aanvoer van voedsel en brandstof kwam stil te liggen. Als gevolg daarvan en door de bijzonder strenge winter waarbij het IJsselmeer bevroor, ontstond in West-Nederland de hongerwinter.

Koos Groen toonde in "Fout en niet goed" aan dat er bij de arrestaties en het bewaken van de politieke delinquenten in kampen, na de bevrijding tussen de 1200 en 1500 doden zijn gevallen door mishandeling. Onder de daders zaten nogal wat verzetslieden. In "Recht op wraak" geven de journalist Jack Kooistra en de historicus Albert Oosthoek aan dat er onterechte liquidaties plaats vonden. Professor Peter Romijn zegt in *Trouw* dat moord en misdaad door het verzet geen regel

was. Maar de affaire in Maassluis was volgens hem ook geen uitzondering. In zijn ingezonden stuk van 9 december jl. in *Trouw*, verklaarde Leen Kuyvenhoven dat de Nederlanders hun vrijheid te danken hebben aan de onverschrokken daden van het gewapend verzet in het algemeen en van de Knokploeg Doelman in het bijzonder. Dat is een groteske overdrijving. Veel aanslagen door het gewapend verzet waren hopeloos ondoeltreffend, ze waren vaak schadelijk voor de bevolking in wier belang ze zogenaamd werden uitgevoerd. In een aantal gevallen waren ze ronduit misdadig.

Conclusie

Ik heb groot respect voor de mensen die met gevaar voor eigen leven de bezetter het land uit wilden schoppen.

Dat waren niet noodzakelijk dezelfde mensen als degenen die zich in de nadagen van de oorlog en in de periode volgend op de bevrijding opwierpen als de verdedigers van onze vrijheid en die de vruchten van deze zelfverleende status wilden plukken. Na de bevrijding traden voormalig verzetslieden naar voren om invloed te eisen bij de samenstelling van regering en parlement, bij de invulling van het openbaar bestuur, bij de berechting van foute Nederlanders en de zuivering der collaborateurs. Ze werden aangesteld op posities (politieke recherche, rechterlijke macht, bewakingstroepen) waarin ze “foute” Nederlanders de maat mochten nemen. Leden van de voormalige illegaliteit hebben zich bij de arrestaties en tijdens de vaak langdurige gevangenschap van deze Nederlanders ernstig misdragen. Daarbij zijn vele honderden doden gevallen. Ik heb daar geen respect voor.

Het verzet eiste na de bevrijding een politieke rol op. Koningin Wilhelmina en Radio Oranje hadden deze verwachting in radiotoespraken gewekt. Wilhelmina en het verzet wilden een “vernieuwde” samenleving. Die is er niet gekomen. In de illegaliteit leefden ernstige tegenstellingen. Er was geen politieke eenheid en in het machtsvacuüm overspeelde zij haar hand. De regering herstelde de oude machtsverhoudingen. Waar het verzet de morele overwinnaar had moeten

zijn degradeerde zij zichzelf tot de morele verliezer. “De Afrekening” is daar een goed voorbeeld van.

(Henk Eefting is de auteur van “De achterkant van de bevrijding” Gopher Publishers, A'dam, 2003; “De Bijzondere Rechtspleging 1944-1952 (Uitg. Aspekt, Soesterberg, 2007) en “Collaboratie, landverraad en heldendaden” (Uitg. Aspekt, 2011). Eeftings vader was lid van de NSB en hulplandwacht, werd daarvoor gestraft met 2 jaar detentie, verbeurdverklaring van f 5000 en hij raakte zijn boerderij kwijt, hoewel hij daar niet voor veroordeeld was.)

EEN ZWARTE CANON?

Een paar jaar geleden werd er hevig gediscussieerd over de onderwerpen die in de geschiedenis-canon aan de orde gesteld zouden moeten worden. De canon is een door de overheid gestimuleerde inventarisatie van de belangrijkste kenmerken, personen of gebeurtenissen van ons verleden, dat 'wat iedereen in elk geval zou moeten weten van de geschiedenis en cultuur van Nederland'. Chris van der Heijden schreef in een stuk in *De Groene Amsterdammer* van 10 maart j.l. hierover:

'Het verlangen naar zo'n inventarisatie past bij

een tijdperk waarin een samenleving het spoor enigszins bijster is en zichzelf met een beroep op het verleden opnieuw op de kaart probeert te zetten.'

Hij ziet een verband tussen de canonmode en het normen- en waardendebat van het eerste kabinet Balkenende, de plannen voor een nationaal historisch museum en het door het Niod gehouden pleidooi voor een geschiedenis van oorlogshelden.

Bij de 50 onderwerpen, 'ramen', die de canon telt gaat het bijna uitsluitend over mensen en zaken waarop 'wij' trots kunnen zijn. Slechts twee ramen zijn gewijd aan onderwerpen waar we ons over zouden moeten schamen: de slavernij en Srebrenica. De commissie had gearzeld of ze dit laatste thema wel zou

opnemen: er waren risico's aan verbonden. Van der Heijden vraagt zich af welke die dan wel zouden zijn. 'Dat men eens mocht denken dat in het vaderlands verleden niet alles koek en ei was?' Hij wijst er op dat het juist een risico met zich meebrengt als wij of onze kinderen denken dat ons vaderlands verleden een sprookje was. Hij refereert aan woorden van Rudy Kousbroek: 'Ik ben van mening dat in een beschaafd land de neiging zichzelf gunstig af te schilderen onderkend behoort te worden, en niet zijn neerslag mag hebben in de geschiedschrijving. Er behoort een stilzwijgende consensus over te bestaan dat men voor het eigen land geen lichtere maatstaven zal aanleggen dan voor een ander.[..]

Liever zelf grondig uitzoeken wat bij ons niet deugt dan moeten verdragen dat een ander ermee aankomt;

zoals hieruit mag blijken wortelt een en ander niet in een "drang het eigen nest te bevuilen" maar eerder in nationale trots - alleen in een minder primitieve vorm.' (geschreven n.a.v. het Rhemrev-rapport over geweldpleging door Nederlanders in Nederlands-Indië rond 1900)

Van der Heijden kan zich vinden in Kousbroeks gedachtegang: 'Vandaar mijn pleidooi voor een zwarte canon, een overzicht van de donkere pagina's van de vaderlandse cultuur. Daarmee wil ik niet beweren dat ons verleden louter kommer en kwel was. Verre van.

Maar bij hoogtepunten horen dieptepunten. Bij trots past schaamte. Een zwarte canon dient geen ander doel dan die erkenning.'

Hij haalt de woorden aan van historicus Huizinga die gezegd heeft: 'Geschiedenis is de geestelijke vorm waarin een cultuur zich rekenschap geeft van haar verleden.' 'De ene rekenschap is nog niet de andere,' zegt Van der Heijden, 'geschiedenis-opvattingen zijn aan verandering onderhevig. De van overheidswege gepropageerde canon werd echter vastgesteld op een moment dat de opvatting dat geschiedenis het verhaal moet zijn waarop we trots kunnen zijn, een van

oeroude heldhaftige daden, achterhaald was.' 'Geschiedschrijving gaat niet alleen over het verleden, het gaat ook, en misschien nog wel meer, over het heden, zoals Huizinga betoogde. Veel historici verzetten zich tegen de gedachte, dat hun weergave van het verleden gekleurd is door het heden. Van der Heijden schrijft:

'Geschiedschrijving is te meer gemaskeerde actualiteit als zij van overheidswege gestimuleerd wordt. Want overheden zijn niet geïnteresseerd in het verleden. Zij gebruiken het. In een moderne democratie gebeurt dat weliswaar minder opzichtig dan voorheen, maar de verschillen zijn relatief. De belangrijkste vraag met betrekking tot dergelijke geschiedschrijving is dan ook niet of zij juist of onjuist is, de belangrijkste vraag is waarom zij wordt aanvaard. Het antwoord is in laatste instantie simpel. Het is een kwestie van macht.' Een canon wordt veelal geschreven door historici die hoog in de wetenschappelijke boom zitten.

Eind twintigste eeuw werd het in Nederland duidelijk dat er op het recente verleden wel wat aan te merken was. De omvang van het naoorlogs antisemitisme werd bekend, daar was Srebrenica, daar waren de moorden op Pim Fortuyn en Theo van Gogh: opeens werd duidelijk dat 'wij' toch minder tolerant waren dan we dachten.

'Het zoet en het zuur, ze horen bij elkaar. Vandaar deze oproep voor een zwarte canon. Hij is, nogmaals, niets meer dan een poging het nationale verhaal beter in balans te brengen.' Chris van der Heijden heeft een aantal onderwerpen uitgewerkt en opgenoemd die in zo'n zwarte canon aan bod zouden kunnen komen, o.a. de martelaren van Gorcum, de executie van Van Oldebarneveldt, het cultuurstelsel en koelies, naoorlogse kampen en moffenmeiden en de politionele acties.. Het is de bedoeling dat er door veel mensen wordt meegedacht. Het hele stuk is te lezen en er kan gereageerd worden op www.groene.nl/2012/10/discussie-de-zwarte-canon.

Een enquête onder lezers van het Historisch Nieuwsblad gaf als uitkomst: 56% van degenen die reageerden vindt een zwarte canon overbodig, 43% juicht het initiatief toe, de rest had geen mening.

HERDENKEN EN COMMOTIE

Rond diverse herdenkingsbijeenkomsten ontstond commotie omdat mensen protesteerden tegen het door de herdenkingscommissies voorgestelde programma. In Vorden mochten de burgemeester en wethouders niet zoals ze hadden willen doen langs de graven van Duitse soldaten lopen zo had de rechtbank bepaald in een kort geding aangespannen door Federatief Joods Nederland. Op Texel protesteerden mensen tegen de uitnodiging voor de herdenking van de zoon van de burgemeester tijdens de oorlog en de slachtoffers van Klaas Faber werden niet op een lijst gezet van degenen die herdacht moesten worden. Maar de meeste commotie veroorzaakte het gedicht van Auke de Leeuw dat het comité 4 en 5 mei had uitgekozen voor de plechtigheid op de Dam.

Daar is veel over geschreven, pers, radio en t.v. besteedden er veel aandacht aan. Via het secretariaat zijn de donateurs die over een emailadres beschikken van informatie over de gebeurtenissen voorzien en ook de reacties van donateurs werden verzameld en doorgestuurd. Voor al die donateurs die niet over internet beschikken volgt hieronder een samenvatting van het mailverkeer over de herdenkingen.

In het Reformatorisch Dagblad van 26 april gaven diverse personen hun mening. Rabbijn Lody van der Kamp had geen bezwaar tegen het gedicht, dat in de rest van het jaar voorgedragen kan worden, maar niet op 4 mei: de foute keuze ging niet over verkeerde sokken, maar over verzet of doden. Ons bestuurslid Jeanne Diele was van mening dat het gedicht wel voorgelezen zou moeten worden, omdat kinderen en kleinkinderen van degenen die de kant van de bezetter kozen die keuze afwijzen, maar wel hun leven lang met de gevolgen ervan zijn geconfronteerd.

Op 4 mei mag de pijn van deze mensen over de keuze van hun (groot)ouders ook gememoreerd worden.

Ds. J. Mijnders vond het gedicht niet passen in de nationale herdenking, maar voegde eraan toe dat hij in feite niks ziet in openbare herdenkingen. Bevrijding en verlossing is iets van de 'binnenkamer' en wordt door God gegeven.

J. Grishaver van het Auschwitz-comité memoreerde dat de Waffen-SS de meeste Joden had omgebracht en dat hij daarom dit

gedicht niet acceptabel vond voor de nationale herdenking.

Directeur van het NIOD, M. Schwegman, zei niets van de keuze van het Comité 4 en 5 mei te begrijpen. De man uit het gedicht was geen slachtoffer, maar een dader. Het gedicht is iets voor thuis, maar niet voor op de Dodenherdenking. In een reactie schrijft Bram Enning in de Volkskrant van 27 april dat hij niet begrijpt waarom het comité 4 en 5 mei dit gedicht heeft uitgekozen. Hij trekt de capaciteiten van het comité in twijfel, dat door protest van o.a. het CIDI en het Auschwitz-comité het gedicht uiteindelijk terugtrok. De relevante vraag is, zegt Enning, waarom het comité het gedicht koos. De voorzitter gaf als verklaring, dat het gedicht aantoonde hoe de oorlog nog generaties lang doorwerkt. Hierop reageert Enning met: 'Dat is een echo van geluiden uit de jaren tachtig over tweede- en derdegeneratie problematiek. Toen leefde het idee dat nakomelingen van oorlogsslachtoffers (én daders) met bijzondere psychische en sociale problemen kampten. Dat idee is allang niet meer actueel en kan moeilijk worden gezien als aanleiding voor de uitnodiging aan de 15-jarige Auke.'

Enning memoreert dan hoe een en ander gegaan is: er is een dichtwedstrijd voor de jeugd, het winnende gedicht wordt op 4 mei op de Dam voorgelezen, er wint een bepaald gedicht, maar de winnares trekt zich terug, waarna Auke's gedicht gekozen wordt – het zou eerst in Westerbork worden voorgelezen, maar directeur Mulder wilde dat niet.

Enning vindt dat alleen de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog herdacht mogen worden, dat Auke's gedicht wel past binnen de familie, maar niet bij een nationale herdenking. Het comité voerde weliswaar aan dat het gedicht beslist niet slachtoffers en daders op één lijn wilde stellen, maar Enning verwerpt die uitleg. De hoofdredactie van Trouw schreef op 28 april: 'Auke Siebe Dirk de Leeuw mag zijn gedicht niet voorlezen op de Dam tijdens de Nationale Dodenherdenking. Dat is jammer, want wie het gedicht goed leest,

ziet dat Auke juist voor zijn generatie een boodschap heeft: Blijf waakzaam, ook als jongen uit een gewoon gezin kan je de verkeerde keuze maken.

De doden zijn gevallen niet door een anonieme oorlogsmachine, maar door mensenhanden.' De redactie is zich de commotie wel bewust, maar er ook van overtuigd dat het comité niemand heeft willen schofferen: 'Het Comité heeft ook nimmer de bedoeling gehad daders te herdenken tijdens een zo waardevol moment als de Dodenherdenking.

Maar dat doet Auke ook niet. De scholier geeft in zijn gedicht inzicht in zijn familiegeschiedenis. Dirk Siebe koos voor het verkeerde leger, vier broers van hem gingen in het verzet. Goed en fout in één familie. Moeten we de foute keuzes verzwijgen? Of wel bespreken, maar alleen niet op 4 mei?'

In de goede traditie die ontstaan is om jongeren te laten dichten over 4 mei is dit gedicht wat anders van toon dan tot nu toe, het gaat niet over de stilte, over hoe jongeren zich de oorlog voorstellen, over abstracte beelden.

'Auke schreef over een echte jongen en zijn keuze, en dan komt het ineens dichtbij. Hij laat zien als derde naoorlogse generatie uitstekend te beseffen wat een goede en wat een foute keuze was.

En het belangrijkste: dat gewone mensen die keuzes maakten, en dus opnieuw kunnen maken.

Nu de ooggetuigen verdwijnen en we het tijdperk ingaan van de overgeleverde herinneringen, is dat dé les voor de nieuwe generatie die de doden blijft herdenken.'

Rien van den Berg noemt in het Nederlands Dagblad Auke de Leeuw een held. Omdat hij een goed gedicht, een indringend goed, een volwassen goed gedicht heeft geschreven. Auke maakt onderscheid tussen goed en fout, maar ziet ook dat op zich goede motieven tot verkeerde keuzes kunnen leiden. Hij begrijpt het verdriet van de moeder van elf kinderen, waarvan er vier in het verzet zitten, één een foute keuze heeft gemaakt en de anderen geen keuze maakten. Gaat de oorlog nu voor haar bepalen van wie ze mag houden en van wie niet?

Maar het gedicht dat hij over zijn oudoom geschreven heeft, wiens naam hij draagt, mag niet voorgedragen worden. Het Auschwitz-comité dat protesteert heeft het over 'de scholier' – ze willen de naam Auke Siebe Dirk niet eens uitspreken. Van den Berg vindt de commotie die ontstaan is deels begrijpelijk, misschien had er meer overleg kunnen zijn. Maar aan de andere kant: er zit verschuiving in de manier waarop we herdenken, er is meer plaats gekomen voor nuances. Hij citeert een oud-verzetsstrijder die na wikken en wegen tot de conclusie kwam dat zo'n gedicht op de Dam toch kon worden voorgelezen, zodat mensen zouden begrijpen, dat hoewel niemand fout geboren wordt, mensen toch de fout in kunnen gaan. Dat het belangrijk is te onderzoeken hoe dat kon gebeuren. Door toename van de kennis van de oorlog, veranderde ook het herdenken, zegt Van den Berg: 'Nu is er eindelijk een kind dat – met de beste reden die er is: zijn eigen naam – een nogal volwassen nuance aanbrengt in onze herdenkingen. En het vrijheidscomité ziet zich gedwongen hem het zwijgen op te leggen.

De herdenkers zijn hoogbejaard geworden. Maar ons herdenken is nog altijd niet volwassen.'

De reacties van donateurs op het persbericht van het Auschwitz-comité waren divers, hoewel de meesten het besluit het gedicht te schrappen betreurden. Het Auschwitz-comité werd verweten het zwart-wit-denken te prolongeren en niet te beseffen dat we allemaal slachtoffers zijn van oorlogen. Hun actie haalt wonden open. Hun woordkeus wordt afgewezen.

Iemand noemde het een gotspe dat Auke als derde of vierdegeneratie-slachtoffer zijn gedicht niet voorlezen mocht en zei dit gedicht in een kerkdienst aan de orde te stellen.

Enkele reacties wezen erop dat de mannen die zich voor de SS of de Waffen-SS meldden dienst namen om tegen het communisme te strijden en dat ze op dat moment geen weet hadden van de vernietigingskampen. Dat vernietiging van de Joden niet hun intentie was. Een donateur vermeldt nadrukkelijk hoe geschokt zijn vader was toen hij van de Amerikanen hoorde wat er met de Joden was gebeurd en dat SS en Waffen-SS bij de acties betrokken waren geweest.

De discussie die over het gedicht ontstond werd door iemand pijnlijk genoemd.

Dick Woudenberg liet in een lange reactie weten, dat hij hoopte dat dit gedicht zijn weg zal vinden naar leerboeken voor scholieren, maar ook voor hulpverleners, omdat erin getoond wordt hoe wonden in een familie geheeld kunnen worden, zelfs door de derde of vierde generatie.

Hij was van mening dat het gedicht niet op de Dam zou moeten worden gelezen: niet het goede moment en niet de goede plaats. Hij maakte de vergelijking met de Kerstdiensten waar veel mensen naar toegaan die de rest van het jaar nooit de kerk bezoeken. Ze komen voor de sfeer, het samenzijn, het aandoenlijke verhaal en willen niet met discussies over kerkelijke misstanden of theologische problemen geconfronteerd worden.

Zo willen mensen op 4 mei op de Dam de sfeer van herdenken, de saamhorigheid en het oude verhaal, hoe zwart-wit dan ook. En discussies willen ze op die avond of tijdens de aanloop naar die herdenking niet.

Hij memoreert het werk van Herkenning om de

nuancering in het denken over de oorlog aan te brengen en de steun die daarvoor in groeiende mate uit de samenleving komt.

Tenslotte nog een samenvatting van artikelen die na de sluiting van de discussie op de mail werden geschreven of die ik toen pas onder ogen kreeg waarin nog enkele andere aspecten aan de orde gesteld worden.

Op 27 april schreef Herbert Blanckesteijn een stuk waarin hij het een schande noemde dat Auke's gedicht niet zou worden voorgelezen. Hij memoreert hoe zijn ouders de hongerwinter overleefden, probeerden hun kinderen verre te houden van hun nare ervaringen, maar dat ze er toch wel wat aan overgehouden hadden. Hongerwinters en bombardementen zijn niet niks, maar het is politiek correct om meteen te zeggen dat er veel erger leed geleden is, waarbij al het andere in het niet valt. Blanckesteijn heeft er genoeg van dat het onzegbare leed de herdenking monopoliseert. Auke vestigt de aandacht op een gebeuren waaraan altijd voorbij gegaan wordt: 'een jonge, onbezonnen vent maakt de verkeerde keuze, mede gedreven door armoede. Hij vergooit daarbij zijn leven en dat van zijn familie erbij. Net goed? Nee, daar kun je alleen maar medelijden mee hebben.

Goed en fout hebben soms te maken met bewuste, beredeneerde keuzes maar soms ook met vergissingen, of gewoon ook met de manier waarop aan het begin van je leven de kaarten zijn geschut.'

Dan verwijst hij naar de experimenten die aantoonde hoe de meerderheid van de deelnemers bereid was medemenselijke stroomstoten toe te passen. Voor zichzelf weet hij niet zeker of hij het wel of niet zou doen, hij hoopt van niet. Maar ook de meerderheid van die 'beroepsgekwetsten', zoals hij ze noemt, zouden misschien wel bereid zijn. Wees blij als je niet in een uniform, welk dan ook, gestoken hoeft te worden. Hij besluit ermee dat ook in de families van oostfrontstrijders leed geleden is, maar dat dit nooit door medeleven of begrip getemperd is. Nu vroeg Auke aandacht voor dat aspect, nu wordt hem de mond gesnoerd. Nederland moet zich schamen.

Erica Meijers schreef in Trouw van 8 mei een stuk onder de kop: Herdenk de Tweede Wereldoorlog Europees. Haar opinie: 'we moeten herdenkingen van hun nationalistische component ontdoen. Ook veel Duitsers waren slachtoffers.' Zij vertelt hoe ze stage liep bij een Berlijnse dominee, een jaar na de val van de Muur, en hoe ze door zijn levensgeschiedenis en de verhalen van oudere en jongere Duitsers haar anti-Duitse houding, ingegeven door haar opvoeding, moest herzien.

In haar stage leerde ze onderscheid te maken tussen Duitsers en daders,

daar zag ze voor het eerst hoezeer veel Duitsers – niet alle – slachtoffer van het regime waren geweest. Europa begon met 'nooit meer oorlog', schrijft ze, maar dan moeten we bereid zijn te erkennen dat de geschiedenis van de laatste eeuw verschillende kanten heeft. Het is goed mogelijk om onderscheid te maken tussen nazi's en hun slachtoffers en toch ook Duitse (kind)soldaten die de oorlog werden ingestuurd te gedenken. In Vorden ging het niet om die individuele soldaten, maar om het principe: Duitsers gedenken we niet. Tegen dat principe maakt Erica Meijers bezwaar. Zij bepleit een Europese gedenkdag, waarop alle betrokken volkeren hun verhalen mogen vertellen. Voor haar is dit een noodzakelijke stap op weg naar een echt democratisch Europa. Nationale herdenkingen kunnen blijven, maar 'maak die ondergeschikt aan een Europese, zodat het verschil tussen daders en slachtoffers niet meer met iemands nationaliteit samenvalt.'

Ewoud Sanders schreef in de NRC van 7 mei een kritisch stuk onder de titel: Maak dodenherdenking geen Jodenherdenking. Hij is zelf van Joodse huize, tweede generatie, maar vindt het onverstandig en contra-productief als Joodse organisaties zich opwerpen als spreekbuis voor de Joodse gemeenschap en willen gaan voorschrijven wie en wat waar herdacht mogen/mag worden. Voor de Jodenvervolgung is een aparte gedenkdag, Jom Hashoah. De nationale herdenking was altijd en zou ook nu moeten worden toegespitst op de militairen en burgers die tijdens oorlogshandelingen of het verzet om het leven kwamen. Hij vindt het een kwalijke actie dat TOF een vliegtuigje de lucht instuurde met de

slogan: Vorden is fout. Het gedicht van Auke had wat hem betreft voorgelezen mogen worden, hij had er geen probleem mee dat men in Vorden langs de graven de Duitse soldaten wilde lopen. Want:

'één keer per jaar kort stilstaan bij daders die evident ook slachtoffers waren van hun tijd, beschouw ik als een teken van beschaving.'

De toenemende Joodse monopolisering van de dodenherdenking wekt wrevel, merk ik om me heen. De nationale ontwikkeling volgen en mededogen opbrengen voor sommige daders zou juist respect opleveren.'

GSB

Uw mening graag.

In de beginjaren (15-20 jaar) gold het besluit om als bestuur van Herkenning niet met een mening naar buiten te treden. Prioriteit lag bij het scheppen van een veilige omgeving waarin lotgenoten hun ervaringen konden delen. Een standpunt naar buiten brengen zou de veiligheid in gevaar kunnen brengen voor diegenen die nog maar net hun verhaal durfden te vertellen. De laatste jaren is het bestuur van Herkenning enkele malen benaderd om mee te denken in beleidsvorming, bijvoorbeeld bij het al of niet openstellen voor het grote publiek van de dossiers van het CABR. Het bestuur heeft hierover de donateurs geraadpleegd en heeft hun argumenten in de bespreking meegenomen. In het rumoer rond de herdenkingen hebben enkele lotgenoten op persoonlijke titel hun mening kenbaar gemaakt. Het bestuur wil graag van u horen of u vindt dat de tijd er rijp voor is dat het bestuur in voorkomende gevallen, namens Herkenning, met een opinie naar buiten treedt. Sommigen van u zullen dit toejuichen, anderen zullen dit liever niet willen.

Uw mening, graag kort en bondig, kunt u tot 1 juli kenbaar maken bij het secretariaat, J.Jacobs, Beckmanstraat 393, 3762 GL Soest of: secretariaat@werkgroepherkenning.nl

DENNIS BOCK: DE TUIN VAN AS

Uit dit boek van de Canadese schrijver wil ik het volgende citeren: 'Het is niet alleen een kwestie van goed en kwaad?' 'Dat is precies wat ik bedoel. De bom heeft begrippen als goed en kwaad op losse schroeven gezet. Om een principieel mens te zijn hoef je nog geen lippendienst te bewijzen aan goed en kwaad. Dat is veel te gemakkelijk. Zo denken kinderen. Ik heb geen littekens in mijn gezicht. Ik ontken niet dat er die dag leed is veroorzaakt, en ook op elke daaropvolgende dag. Voor de rest van uw leven. Voor de rest van het leven van iedereen die ter plekke was. [...] Dat de bom is gebruikt is geen kwestie van goed of kwaad. Het was wel noodzakelijk'. (blz. 189)

Toen ik aan 'de oorlog' begon heeft het me erg geholpen dat ik eerst boeken heb gelezen over de interneringskampen van de Japanners in Nederlands Oost-Indië en over mensen die daar als kind of volwassene in hadden geleefd. Zo kreeg ik een beeld van wat oorlog in het leven van alledag voor heel doodgewone mensen had betekend. Het ging niet over 'mijn' oorlog, maar er waren genoeg aanknopingspunten om bepaalde aspecten van mijn eigen leven in en vlak na de oorlog al lezend aan de orde te stellen, de situaties te vergelijken, enkele antwoorden op mijn vragen te vinden. De verhalen over de Jappenkampen waren verhalen waaraan mijn vader geen schuld droeg, hij was een NSB'er geweest, geen Jap.

Vanuit de 'veiligheid' van het verschil kon ik mijn eigen oorlog en die van mijn vader onder ogen komen zonder eraan onderdoor te gaan.

Bij Kombi ontmoette ik mensen die de oorlog in de Oost hadden meegemaakt, die hun gevoelens en gedachten over Japanners moesten bepalen, herinterpreteren en hergroeperen. Voor 'ons' waren Japanners gewoon Japanners, al waren ze wel

Dennis Bock

bondgenoot van de Nazi's geweest. Voor de repatrianten uit de Oost waren de Duitsers gewoon Duitsers, die natuurlijk wel oorlog hadden gevoerd, maar zij hadden er geen nachtmerries aan overgehouden. Dàt ervaren was verwarrend. Het gaf ook het inzicht, dat als je zelf met een gebeurtenis te maken hebt gehad en er de gevolgen ervan nog ondervindt, je soms te dichtbij bent om het geheel te kunnen overzien. De kwestie goed en fout heeft zwaar op ons als KFO gedrukt, we worstelden ermee en merkten dat als we al zelf de kluwen ontward hadden zoveel anderen nog niet eens aan het ontwarren begonnen waren – omdat ze niet hoefden, omdat ze niet wilden, omdat ze niet durfden. Verhelderend om over goed en kwaad te lezen gezien vanuit een heel andere hoek van de wereld.

De hoofdpersonen in *De tuin van as* zijn Anton Böll, een Duitse chemicus, die aan het begin van de oorlog naar Amerika is uitgeweken en daar zijn bijdrage heeft geleverd aan de fabricage van de atoombom die op Hiroshima gegooid is om Japan tot capitulatie te dwingen; zijn vrouw Sophie, die als Joods meisje door haar ouders uit Oostenrijk werd gestuurd om in de vrije wereld te overleven; en Emiko, die als zesjarige het inferno van Hiroshima meemaakte en overleefde, zij het dat haar gezicht en haar lijf vreselijk verbrand waren. Via een project kan ze 10 jaar na dato naar Amerika gaan waar dankzij nieuwe methoden van huidtransplantatie aan geschonden mensen een nieuw gezicht gegeven kan worden. Als journaliste wil ze Anton veertig jaar later interviewen. Zij is nog steeds op zoek naar antwoorden op de vele vragen die haar vanaf die augustusdag in 1945 hebben achtervolgd: wisten de makers hoe desastreus de bom zou zijn, hebben ze spijt van hun bijdrage aan het fabriceren van dit gewrocht, voelen ze zich schuldig?

Hoewel Anton uit Duitsland weggegaan is om zijn bijzondere kennis in praktijk te kunnen omzetten en niet om het fascisme te ontvluchten, is bij hem wel geleidelijk aan het inzicht gegroeid dat deze bom een eind aan de oorlog zou kunnen maken en dat het gebruik ervan gerechtvaardigd was omdat er mensenlevens mee gered zouden worden.

Meerdere mensen die in een Jappenkamp hebben gezeten, heb ik horen zeggen: 'Als de oorlog nog veel langer had geduurd, dan hadden wij het niet gehaald. Wij danken ons leven aan die vreselijke bommen die duizenden Japanners het leven heeft gekost en nog veel meer mensen met levenslange gevolgen heeft opgezaaid.'

Hoe zwaar moet het zijn om je leven te danken te hebben aan iets wat zoveel anderen het leven gekost heeft?

Wat heb je in zo'n situatie aan begrippen als goed en fout?

Emiko beschuldigt, zonder het in woorden uit te drukken, Anton van onverantwoordelijk gedrag. Als geschonden mens heeft ze daartoe het recht. Maar was haar vader in het keizerlijke leger en wat moest dat leger in al die landen van Azië? Leerde zij op school niet: *Verwoest Amerika en Groot-Brittannië en teken een nieuwe mooie kaart; verbrand alles, dood alles, steel alles*. Emiko's vader had een lichaamsgebrek en kon niet in dienst – maar hij heeft het betreurd omdat het oneerlijk was om niet het leger in te gaan..... Opnieuw: wat heb je in zo'n situatie aan de concepten goed en fout?

Anton is later hoogleraar geworden. Hij is elk jaar naar de bijeenkomsten gegaan in de week rond 6 augustus, waarop geprotesteerd werd tegen de bom, tegen geweld, tegen oorlog. Hij heeft toespraken gehouden om te laten zien dat er ook een andere kant aan het verhaal zat. Hij heeft er filmpjes van gemaakt – die hij aan Emiko laat zien. 'Hij had alles vastgelegd: het morbide etaleren van schuldgevoel, het zwelgen in verdriet, wat haar de meeste afkeer inboezemde. Als je niet precies wist waar het over ging – en als je die dag niet op je huid droeg kon je dat niet weten – had je amper het recht je bij zo'n gelegenheid te vertonen.'[...] 'Alle zonden die sinds het begin der tijden onder de weidse hemelboog waren begaan waren hier samengebond tot een boetedoening van één week. Een dag vol toespraken, wonderbaarlijke vergevingsgezindheid en herbeleefde nachtmerries. Een hele week van gesprekken, burgemeestersverklaringen en cameraploegen gecompriemd tot een paar filmpjes van vijf minuten. Die dag was Central Park het tafereel geweest van naar mottenballen riekende dekens, van badlakens en van in de rij staan voor de mobiele toiletten, van een grootmoedige stemming omdat je je ondanks alle ongemakken in de

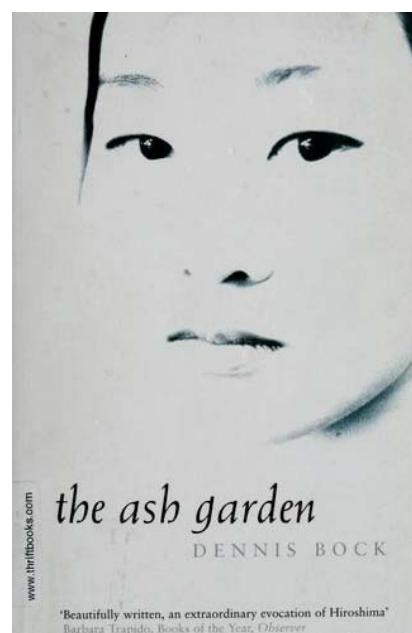
berouwvolle, positieve sfeer kon wentelen. *Dit nooit meer*, zeiden ze. Hoewel het een stomme film was, hoorde ze de gescandeerde leus. *Dit nooit meer*.'

De kritiek op het gehalte van de bijeenkomst rond 'dit nooit meer' door een slachtoffer die tot in elke cel weet wat dat 'dit' inhoudt, komt hard aan. Die drukt je ook met de neus op het feit dat leuzen, maar ook oprechtheid, bij lange na niet genoeg zijn om 'dit' te voorkomen. Wie bereid is zichzelf te bevragen over goed en kwaad, die de pijn en de wanhoop over eigen potentieel kan toelaten, mag misschien iets zeggen – lijkt Emiko te zeggen.

Anton heeft Emiko's grootvader, ziekenhuisarts, vlak na de gebeurtenissen geholpen met de verzorging van patiënten, als lid van een onderzoekscommissie die moest vastleggen welke gevolgen de bom gehad had. Jaren later heeft hij ervoor gezorgd dat Emiko op de lijst gezet werd om in Amerika geopereerd te worden. Wiedergutmachung? En kan dat wel? Met die vraag wordt Emiko geconfronteerd als ze hoort wat Anton voor haar heeft gedaan. Of voor zichzelf? Emiko weet niet wat ze van zijn handelen moet denken: misschien is het meeste handelen van mensen zowel hulp aan een ander, als hulp aan zichzelf?

Het boek geeft geen antwoorden. Het is geen 'mooi' boek, het is niet in een vlotte stijl geschreven. Misschien is het wat 'houterig' vertaald? Of is dat niet-soepele van dit boek precies de juiste toon om dit verhaal te vertellen dat niet 'ons' verhaal is en in de diepte toch ook weer wel?

GSB

JENNA BLUM:

HET FAMILIEPORTRET, uitg. De Boekerij, 2010, Amsterdam
ISBN 978-90-225-5791-4 (In het Engels verschenen in 2004, *Those Who Save Us*)

Trudy, professor in de Duitse geschiedenis, spreekt met haar studenten over de oorlog. Ze probeert hen zich te laten verdiepen in de situatie van toen en wat je als burger zou kunnen doen. Een van de studenten stelt dat je de Joden zou moeten helpen, op alle mogelijke manieren. Een ander noemt hem ongelooflijk naïef, want als je weet dat het jouw dood kan betekenen, dan help je toch niet. De ander houdt vol dat hij toch zou helpen, waarop de tweede opmerkt, dat het nogal makkelijk is om dat te zeggen als je gewoon hier op je stoel zit. Trudy zegt dan: 'Zie je wel, zo simpel is het niet, hè? De meeste mensen zijn geneigd om deze periode te beschouwen als een oorlog van absoluut goed tegen absoluut fout – eigenschappen die zelden in hun meest pure vorm te vinden zijn – en dat is waar.

Maar vergeet niet dat geschiedenis meer is dan een zwart-witstudie. Menselijk gedrag bestaat uit heimelijke motieven, uit grijze nuances.'

Hoe komt Trudy, maar natuurlijk: hoe komt Jenna Blum aan deze genuanceerde mening? Ik zocht op internet informatie over de schrijfster. Haar overgrootouders van moederszijde kwamen uit resp. Duitsland en Noorwegen en haar vader is uit een Joodse familie die al decennia lang in de V.S. woont. Jenna was altijd al geïnteresseerd in de oorlog en de Holocaust en toen ze van college kwam nam haar moeder, op zoek naar haar eigen afkomst, haar mee naar Duitsland. Ze bezochten het kamp Buchenwald en Weimar en daar ontstond het idee voor haar boek. Daarbij drong zich opeens de vraag op hoe haar moeder in die tijd en op die plaats gereageerd zou hebben op het regime. Haar aarzelend uitgesproken antwoord: "Ik hoop dat ik moedig zou zijn geweest maar ik weet niet zeker of ik moed genoeg gehad zou hebben om me te verzetten" gaf de moedige genuanceerdheid die Jenna als les daar geleerd heeft en als uitgangspunt heeft genomen in haar boek.

Trudy's moeder Anna heeft zich bij haar vertrek uit Duitsland, vlak na de oorlog, voorgenomen om over het verleden te zwijgen, in de hoop dat Trudy zich weinig zal herinneren uit die tijd – wat in zekere zin het geval is. Maar in 'dromen' komen er toch beelden bij haar naar boven. Dan is daar ook dat portret van Anna en Trudy en een SS-officier waarvan het gezicht nauwelijks te onderscheiden is door de schaduw van de klep van zijn uniformpet.

Heeft een moeder het recht te zwijgen, ook al is het voor haar kind heel belangrijk om te weten wie haar vader is en wat er in haar vroege kinderjaren is gebeurd?

Weegt haar recht zwaarder dan het recht van het kind? Anna doet door dit zwijgen eigenlijk zichzelf groot onrecht, want ze zwijgt uit schaamte over een gedrag waaraan ze nauwelijks had kunnen ontkomen en heeft geen oog voor de moedige daden die zij in haar benarde situatie heeft gedaan.

Als Trudy een project opzet om Duitsers die de oorlog als volwassenen meemaakten te interviewen – een tegenhanger van het project van Spielberg waarin overlevenden van de Holocaust hun levensverhaal vertelden – ontmoet ze iemand die haar uitsluitsel geeft over wat haar moeder haar niet kan, niet wil vertellen. Anna ontkent de man te kennen, hoewel hij over haar identiteit geen enkele twijfel heeft noch over haar moedige daden die hem en anderen het leven hebben gered. De deur naar het verleden moet voor Anna op slot blijven.

Het is een boeiend boek, dat zeer geloofwaardig verteld is. Veel lezers hebben de schrijfster gevraagd of het boek autobiografische elementen bevat, of Jenna de Trudy uit het verhaal is. Zó goed is ze in de huid van de ander gekropen. Het is een boek dat hoop geeft, vanwege de genuanceerdheid van Jenna's denken en voelen.

GSB

Jenna Blum

MOED

Vera Gran

Channa Kalmann citeert in het NIW (Nieuw Israëlitisch Weekblad) van 17 december j.l. in haar bespreking van het boek 'Vera Gran, de zangeres van het getto van Warschau', de auteur van het boek, Agata Tuszynska die naar aanleiding van de kritiek op de hoofdpersoon van haar boek zegt:

'Moed is een deugd die je niet mag eisen, die je niet van iemand mag verlangen!'

Vera Gran was geen held, stelt Kalmann: 'En daarom is ze de rest van haar leven achtervolgd. Het is niet aan ons om daarover te oordelen.'

Vera Gran werd er na de oorlog van beschuldigd dat ze met de Gestapo had gecollaboreerd, ze werd gearresteerd, verhoord en opgesloten. Daarover zei ze verbitterd: 'Opgesloten op beschuldiging van collaboratie met de bezetter die mijn familie had gedood!' Uiteindelijk besliste het gerecht dat op haar gedrag niets aan te merken was en dat ze haar eer als Poolse nooit had bezoedeld.

Voor de oorlog was ze een beroemde zangeres en toen haar vaderland Polen onder de voet gelopen werd door de Duitsers belandde ze in het getto van Warschau. Daar bleef ze zingen. Tuszynska zegt: 'Voor een beroemde diva was het onmogelijk om níet in contact te staan met de mensen die aan de macht waren.'

De uitspraken van Agata Tuszynska zijn bijzonder. Over het algemeen krijgen mensen die niet moedig zijn geweest verwijten over zich heen, of worden van collaboratie beschuldigd. Zoals de leiders van de Joodse Raad in Nederland en in andere Europese landen. Er zijn altijd mensen geweest die hen van collaboratie hebben vrijgepleit, zoals enkelen dat bij de zangeres Vera Gran hebben gedaan: als je een bepaalde toonaangevende plaats inneemt in de maatschappij dan kun je niet anders dan met de bezetters in contact komen en met hen 'samenwerken'. Maar tegenover het handjevol mensen dat onderscheid weet te maken tussen collaboratie

en collaboratie, tussen wat je van mensen mag eisen en wat niet, staan de velen die al te gemakkelijk hun oordeel klaar hebben. Hoe komt dat toch?

Misschien ligt een deel van het antwoord in het opschrift van de bespreking van de film over Walter Süskind in het NIW van 14 januari j.l.: Held met vuile handen. Süskind redde ruim 600 Joodse kinderen door ze uit de Hollandsche Schouwburg, naar de crèche aan de Plantage Middenlaan over te brengen vanwaar zij naar onderduikadressen werden gebracht. Hij was als beheerder van de Schouwburg aangesteld door de Joodse Raad die waarschijnlijk nooit van zijn reddingsacties heeft geweten. Süskind was echter ook goed bevriend met Ferdinand Aus der Funten, met wie hij vroeger samen op school had gezeten. Hoewel hij kinderen redde, kreeg hij door die vriendschap toch ook vuile handen, ook al was die vriendschap wellicht een goede dekmantel voor zijn illegale acties. In de film wordt daar verder geen oordelende uitspraak over gedaan. Het opschrift van het artikel doet mij vermoeden dat

'wij' eigenlijk liever helden hebben met schone handen, helden die 'helemaal goed' zijn. Maar zo simpel is het in de werkelijkheid natuurlijk nooit.

Walter Süskind

Ik herinner me hoe ik met verbazing luisterde naar de verhalen van kinderen van ouders die in het verzet hadden gezeten. Hun ouders waren moedig geweest, hadden de juiste keuze gemaakt, zij konden als kinderen trots zijn. Dat waren ze ook, maar niet onverdeeld.

Ik herinner me dat er gezegd werd: 'Waarom moest hij zo nodig in het verzet; waren die andere mensen, was de vrijheid, dan belangrijker dan wij, zijn vrouw en zijn kinderen?'

'Wat heb je aan een moedige vader die in de oorlog is omgekomen en je moet opgroeien zonder vader?'

'De buitenwacht staart zich blind op de moed van onze ouders, wij betalen als kinderen de

rekening. Wij lijden onder de trauma's van onze vaders, onder hun woedeaanvallen, hun tekortkomingen als mens'.

Veel van deze mensen mochten van de buitenwacht niet kritisch zijn over hun vader, niet zeggen dat hij als vader en mens bepaalde onhebbelijkheden had. Sommigen hadden zich graag een minder bevlogen en principiële vader gewenst.

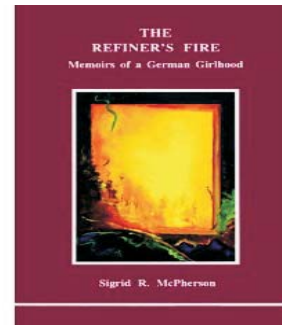
Waar komt die fascinatie met helden vandaan en zouden we niet kunnen leren wat genuanceerder te kijken, mensen te zien in hun hele context, met wit, zwart, grijs en allerlei andere kleuren en niet alleen in de gouden schijn van het heldendom?

In het voorwoord van zijn boek 'Legacy of Silence' vertelt Dan Bar-On het verhaal van André en zijn ouders. Als André opgeroepen wordt om de volgende dag mee te doen aan het vernielen van Joodse eigendommen – de Kristallnacht van 9 november 1938 – vraagt hij zijn ouders raad. Want als hij besluit niet mee te doen kan dat gevolgen hebben voor alle familieleden. Zijn ouders laten hem zelf de beslissing nemen en als hij tot de slotsom komt dat hij niet mee wil doen, vertellen zijn ouders hem dat ze Nazi-Duitsland zullen verlaten. De volgende dag vertrekken ze ook.

De vrouw die dit verhaal aan Dan Bar-On vertelde had de familie in Portugal ontmoet. Ze zei, dat het natuurlijk gemakkelijk was om het verhaal te bederven door erop te wijzen, dat André's ouders het geld hadden en ook waarschijnlijk contacten in het buitenland waardoor zij konden vertrekken. Dát ze hun afkeuring van het regime in daden omzetten verdient alle lof, er zijn maar zo weinig Duitsers geweest die het systeem hebben afgekeurd, zei ze.

Ik wil niet afdingen op hun inzicht en hun moed om aan dat inzicht vorm te geven, maar ik kan me voorstellen dat er veel meer Duitsers geweest zijn die wel hadden willen vertrekken, maar daar het geld en de contacten niet voor hadden. Als je lof voor het éne gezin dat inderdaad voorbeeldig heeft gehandeld niet wil aantasten, dan moet je wel bedenken dat je andere gezinnen (ongewild) in een minder goed daglicht stelt. En dan ook nog: waar

hadden al die duizenden, wellicht honderdduizenden heen moeten gaan? Het is nu bekend dat zelfs Duitse Joden aan de grens bij Nederland en Zwitserland werden tegengehouden, terwijl zij toch tot de toekomstige slachtoffers van het regime behoorden. Waar hadden al die Duitse families heen moeten gaan; en als ze in Nederland of België terecht waren gekomen waren ze ook nog tijdens de oorlog en daarna met de nek aangekeken!

Ben je alleen moedig als je vertrekt of ben je even moedig, misschien zelfs moediger als je blijft? In het boek 'The refiners' fire', geschreven door Sigrid R. Mc Pherson, wordt verteld hoe haar familie zich heel lang weet te onttrekken aan de propaganda van het Nazi-rijk, en een van de dochters, Sigrid, wordt dan ook naar Zwitserland gestuurd om aan het regime te ontsnappen. Zij heeft gezien hoe op een gegeven ogenblik haar vaders mentale verdedigingswal tegen de Nazi-ideeën het begaf.

Hoe sterk moet je wel niet zijn om moedig verzet te blijven plegen in een dictatuur?

Ik herinner me een vraaggesprek met de historicus Goldhagen die net zijn boek over de bereidwillige beulen van het Nazi-rijk had geschreven. De presentator van het programma vroeg hem of hij kon inschatten hoe hij gereageerd zou hebben als hij als niet-Jood in de dertiger jaren in Duitsland geleefd had. Zonder enige aarzeling antwoordde Goldhagen dat hij er absoluut van overtuigd was dat hij de partij niet gesteund zou hebben, geen meeloper zou zijn geweest, maar verzet zou hebben gepleegd. Dat is gemakkelijk gezegd wanneer je na de oorlog, geboren bent, in de democratische V.S., in een Joodse familie; moeilijk, misschien zelfs onmogelijk om je in te denken hoe het is om in een dictatuur te

leven. Ik wist nog hoe zwaar het voor me was om jarenlang te zwijgen uit angst dat mensen uit mijn omgeving erachter zouden komen dat mijn vader bij de NSB was geweest, angst om vrienden kwijt te raken, om uitgescholden te worden. Al die jaren ben ik me er heel diep van bewust geweest hoe véél, véél zwaarder het moet zijn om in een dictatuur de last van het zwijgen te dragen. Ik hoefde alleen maar bang te zijn vrienden te verliezen, in een dictatuur riskeer je gevangenisstraf of een doodsvonnis als je je mond voorbij praat.

Ik was nijdig over Goldhagens uitspraak: als je niet bij benadering weet hoe zwaar het is om in een dictatuur te leven, hou dan je mond over moed!

Voormalig politicus Harry van den Bergh zei in een interview in het NIW van 7 januari j.l. zich zeer bewust te zijn van de belangrijke rol van de media. Hij beseftte terdege dat de mensen in de jaren 40 lang niet zo goed op de hoogte waren of konden zijn van wat er zich in het land en wereldwijd afspeelde.

Op basis van die weinige kennis moesten ze een visie opbouwen en keuzes maken; hoe kun je die mensen verwijten daarover maken?

Op een conferentie in Hamburg in 1992 ontmoette ik Otto Duscheleit, medeoprichter van de organisatie One by One, waar nakomelingen van (Duitse) daders en nakomelingen van hun slachtoffers elkaar ontmoetten om het verleden samen te verwerken. Otto was als 17-jarige verplicht geweest om een formulier te ondertekenen dat hij 'vrijwillig' lid werd van de SS. Hij nam het zichzelf nog steeds kwalijk dat hij niet zo moedig was geweest als zijn oudere broer, die in de Wehrmacht kritisch bleef en daardoor twee maal in het strafkamp belandde. De tweede keer heeft hij niet overleefd. Ik heb aan Otto gevraagd of hij het belangrijker vond om als principieel mens te sterven dan om als gedwongen verplicht lid van de SS in leven te blijven en zich later geheel en al te wijden aan het spreken met jongeren over zijn leven, over keuzes maken en over kritisch zijn. Hij wist geen antwoord op het dilemma dat hem zijn hele leven heeft begeleid: zijn principes zo hoogverheven dat je er je leven voor over moet hebben of is overleven ook belangrijk?

Moed is een deugd die je niet mag eisen – dat zinnetje uit de recensie van Kalmann doet me terugdenken aan de t.v.uitzending in het voorjaar van 1995 toen er verslag gedaan werd van de toespraak van koningin Beatrix in het Israëliëse parlement. Daarin zei ze dat het Nederlandse volk als geheel beslist niet moedig was geweest tijdens de oorlog, dat de meeste Nederlanders slechts geprobeerd hadden te overleven. De presentatrice van het programma vroeg aan de Joodse dichteres Judith Herzberg

Judith Herzberg

die bij haar in de studio zat wat zij van de woorden van de Koningin vond. Mevrouw Herzberg antwoordde dat het niet een algemene menselijke trek is om moedig te zijn, dat slechts weinigen het opbrengen om in moeilijke omstandigheden een moedige keuze te

doen. Toen de presentatrice enigszins verbaasd keek, voegde de dichteres eraan toe, dat we mensen niet zouden moeten lastig vallen met verwijten over het ontbreken van moed. Zij was van mening dat de weinige moedigen onze waardering zeer zeker verdienen, maar de anderen veroordelen over een menselijk tekort? Nee, dat moesten we liever niet doen.

Historici houden ervan om structuren en mechanismen in de geschiedenis aan te tonen. Om de geschiedenis te kunnen duiden moeten ze grote lijnen trekken en generaliseren. Maar geschiedenis is meer dan een grote lijn, een trend, een machtsverhouding. De 'grote' geschiedenis is ook de 'kleine' geschiedenis van individuele mensen.

De lijnen en indelingen uit de 'grote' geschiedenis doen vaak onrecht aan het individuele verhaal van mensen, het unieke dat in geen enkel vakje lijkt te passen.

Dat is natuurlijk lastig: met een 'modderige mierenhoop' valt natuurlijk geen mooie sier te maken en vooral niet als die ook nog eens bestaat uit niet-moedige mensen. Teveel uitzonderingen op het algemene bezorgen

historici hoofdpijn.

De laatste tijd verschijnen er boeken waarin deskundigen op het gebied van hersenonderzoek uitleggen dat mensen niet een brein hebben, maar hun brein zijn. Het boek van Dick Swaab gaat als warme broodjes over de toonbank. Zijn geschriften en die van zijn collega's laten weinig heel van de concepten die furore maakten vanaf de zeventiger en tachtiger jaren van de vorige eeuw,

n.l. die van de maakbaarheid van de wereld en die van de autonome mens.

Werd voor die tijd toch vooral de context waarin iemand leeft als beslissende invloed op zijn leven gezien, vanaf toen kwam de hele verantwoordelijkheid bij de mens zelf te liggen. Verkeer je in een ongunstige situatie? Dan heb je gewoon niet de goede keuzes gemaakt en je niet autonoom gedragen: eigen schuld, dikke bult.

En als nu inderdaad veel, of zelfs alles, door iemands brein wordt veroorzaakt? Hoe zit het dan met verantwoordelijkheid, de vrije keuze, met moedig zijn of niet?

Ik wil graag een marge houden voor keuzevrijheid, ik houd niet erg van determinisme, van het idee dat alles in je leven vastligt en dat je als een robot doet wat je brein je aan mogelijkheden en onmogelijkheden biedt.

Ik wil de ideeën van Swaab c.s. als correctie zien op al te overmoedige ideeën over de menselijke autonomie. Tussen volkomen vrij en volkomen bepaald liggen heel wat nuances!

Gonda Scheffel-Baars

BART VAN DER BOOM: 'Wij weten niets van hun lot'

Bart van der boom

In dit boek zoekt Van der Boom een antwoord op de vraag: 'Wat wist de doorsnee Nederlander, Jood of niet-Jood, van de Duitse plannen met het Joodse bevolkingsdeel?' Sinds enkele jaren is de blik van velen gericht op de 'schuldige omstanders' die de andere kant opkeken toen de Joden werden opgepakt, die hun eigen hachje verkozen boven dat van anderen, of die het lot van de vervolgd onverschillig liet. Passiviteit en onverschilligheid, ook daardoor kun je schuldig zijn.

Van der Boom heeft een groot aantal dagboeken bestudeerd door zowel Joden als niet-Joden tijdens de oorlog geschreven. Anders dan bij herinneringen wordt het beeld dat uit de teksten opduikt niet vervormd door latere kennis, is een dagboek een meer betrouwbare bron dan memoires.

De onderzoeker komt tot de conclusie dat de schrijvers de Jodenvervolgung verafschuwden, de Duitsers barbaren vonden die niets van Nederland begrepen: vervolging wegens geloof is niet 'Nederlands'. De schrijvers zagen meestal het lot van de Joden niet als speciaal, maar meer als een voorbode van wat alle Nederlanders op een bepaald moment te wachten stond: eerst moesten Joden hun radio inleveren, later moest iedereen dat.

In diverse dagboeken wordt over 'uitroeiing' of 'vernietiging' geschreven. De ene keer schrijft bijv. Etty Hillesum dat de Joden vernietigd

zullen worden, een andere keer vraagt ze zich af welke boeken ze mee naar Polen zal nemen. Die schijnbare tegenstelling verklaart Van der Boom door te wijzen op het verschil tussen wat men toen wist en wat wij nu weten. Over het algemeen leefde de gedachte dat de Duitsers de Joden heel zwaar werk zouden laten verrichten, waaraan ze op den duur zouden bezwijken. Dat 80% van hen die in een kamp arriveerden regelrecht naar de gaskamer zou worden gestuurd, dat kon niemand bedenken.

Van der Boom voert tenslotte aan dat de Nederlanders die hand- en spandiensten hebben verricht – politiemensen, ambtenaren, spoorwegpersoneel – en de leden van de Joodse Raad vrijwel zeker hun taak niet op zich genomen zouden hebben als de Duitsers hadden gezegd: 'Geef ons een lijst met namen, die mensen gaan we vergassen'. Ze dachten oprecht dat ze door mee te werken erger konden voorkomen. Dat er geen 'erger' bestond wisten ze niet.

GSB

DE INVLOED VAN JE FAMILIEGESCHIEDENIS

Jan Postma interviewde de filosofe Marjolijn Februari voor de VPRO-gids. Zij vertelde daarin ook iets over haar familie en hoe haar familiegeschiedenis haar kijk op de wereld en het leven beïnvloedt. Eigenlijk was het niet de bedoeling dat haar eigen 'klein leed of privé-besognes' aan de orde zouden komen, maar gaandeweg het gesprek bleek het belangrijk daar toch met elkaar over te praten en wel over de familie van moeders kant.

Zij zegt daarover: “Van der Heijden zegt [in zijn dissertatie *Dat nooit meer*] dat de oorlog een tamelijk eenduidig moreel ijkpunt is geworden en dat in de loop van de tijd uit zicht is geraakt hoe ingewikkeld de werkelijkheid eigenlijk is.

Dat strookt met mijn gedachte dat de posities die je kunt innemen in een oorlog nog steeds erg gesimplificeerd worden voorgesteld.

Het idee dat sommige mensen goed zijn, en dat de rest allemaal fout is. Of andersom. En dat die dingen goed van elkaar te onderscheiden zijn.

Een paar jaar terug zat ik in de commissie die de jaarlijkse Erasmus-prijs uitreikte aan [Benjamin Ferencz](#), aanklager in de processen van Neurenberg. Toen de andere commissieleden tijdens vergaderingen iets vertelden over de ervaringen van hun familie in de oorlog, merkte ik dat ik vastliep. Het kostte me vervolgens ook grote moeite die prijs aan Ferencz toe te kennen en intussen te zwijgen over de oorlogsgeschiedenis van mijn familie. Ik zweeg, omdat mijn hele familie er altijd over heeft gezwegen. Maar die prijsuitreiking is het moment geweest waarop ik mezelf voornam opener te worden, want de geheimhouding begint me op te breken.”

“De Tweede Wereldoorlog is voor mij in de eerste plaats een verhaal van mijn grootouders, want mijn ouders zaten nog op de kleuterschool. [...] Mijn grootvader (is) tijdens de oorlog in vreemde krijgsdienst (is) gegaan. Hij heeft met de Duitsers aan het oostfront gevochten. Ik heb het nog steeds niet officieel uitgezocht, maar het verhaal gaat dat hij lid was van de SS.

Hij is de hele oorlog van huis geweest. Mijn grootmoeder, die het radicaal oneens was met zijn keuze, heeft al die tijd geweigerd zijn geld aan te nemen omdat het van foute herkomst was. Hoewel ze de hele oorlog alleen moest zien door te komen met haar vier kinderen, heeft ze iedereen die langskwam, de SS, de NSB, voortdurend de deur gewezen. Je ziet meteen hoe ingewikkeld zo'n geval dan wordt.

Omdat ze geen geld meer had is ze met haar kinderen van de een naar de ander gaan reizen, steeds logerend bij familieleden, totdat ze er weer uit werden gegooid. Zij hebben het ontzettend zwaar gehad. Toen mijn grootvader na de oorlog terugkwam, is hij direct de gevangenis ingegaan. En tijdens de vier jaar dat hij vastzat, leefden ze nog steeds in uiterst moeizame omstandigheden. Het bezit van mijn grootmoeder bleek te zijn geconfisqueerd door de Staat der Nederlanden, en het hele gezin was stateloos verklaard. Hier zie je hoe ruw recht en moraal kunnen uitpakken. De familie had tijdens de oorlog al flink geleden onder het gedrag van mijn grootvader, en is er achteraf ook nog eens voor gestraft.”

Ze zegt dat haar grootouders uiteindelijk uit elkaar gegaan zijn, omdat grootvader een grote avonturier was – het is aannemelijk dat hij daarom voor de SS heeft gekozen, ideologische motieven speelden bij hem geen rol. Hoewel haar grootmoeder en de kinderen geen politieke keuze maakten, kregen ze wel met de gevolgen van vaders keuze te maken. “Mijn moeder, haar broers en zus, ze hebben zich altijd enorm geschaamd. Mijn eigen vader zei altijd: 'Waar schamen jullie je eigenlijk voor? Je kunt je net zo goed identificeren met je moeder, die zich onberispelijk heeft gedragen.'

Zij is natuurlijk de gezonde factor in dit verhaal, ze heeft zich nooit geschaamd of schuldig gevoeld: ze wist dat ze niets verkeerd had gedaan. Dat zei ze ook tegen haar kinderen als ze door Westerbork liepen en mensen hen uitscholden: 'Hoofd omhoog, je hoeft je niet te schamen.' Alleen hebben die kinderen dat natuurlijk heel anders beleefd. Die zijn er ernstig door beschadigd geraakt. En de schaamte is als een soort erfzonde overgeleverd.”[..]

Marjolein Februari

“Eigenlijk heb ik altijd gedacht: het verhaal heeft niets met mijn werk te maken. Maar de laatste tijd begin ik te beseffen hoezeer het er wel mee te maken heeft. Met de opvattingen die ik erop nahoud over het recht, over moraal, en vooral over de ingewikkeldheid van die dingen. Mijn grootouders vertegenwoordigen in feite alle vier een andere positie in die oorlog. Daarom ben ik ook erg gegrepen door het boek *De mooie mevrouw Seideman* van Szczypiorski. Hij laat, vanuit de Poolse situatie, zien hoe verschrikkelijk complex een oorlog kan zijn. Hoe foute mensen goede dingen doen, en goede mensen foute dingen, en foute mensen foute dingen, enzovoort. Hoe moeilijk het is om juiste oordelen uit te spreken over mensen in hun totaliteit.

Je kunt relatief gemakkelijk oordelen uitspreken over daden, over handelingen. Maar over de mens daarachter?

Mijn moeder heeft ons, uit schaamte voor de beslissing die haar vader heeft genomen, altijd voorgehouden nooit achter ideologieën aan te lopen. Altijd zelf nadenken, dat is er echt ingeramd. Nou, met die ellende zit ik nu opgescheept. Voortdurend denken: ja, maar hoe zit het nu precies? Om pas daarna te kijken wat ik ervan vind. Nooit zomaar morele stellingen betrekken en zeker nooit oordelen ontlenen aan de positie die je hebt.

Ik weet niet of ik dat boek van Chris van der Heijden ga lezen, maar ik snap zijn standpunt wel. Dat mensen te gemakkelijk een kamp kiezen en vervolgens het hele pakket aan overtuigingen en meningen er gratis bij nemen, altijd oordelen over anderen, in plaats van jezelf voornemen iets te doen. Als ethicus

probeer ik iedereen ervan te overtuigen

dat moraal in eerste instantie niet bestaat uit het uitspreken van een oordeel over anderen. Moraal is allereerst de set van principes die je kiest om zelf te handelen. Om dat te gaan doen waarvan je denkt dat het juist is.

Daarnaast: toen ik rechten studeerde besepte ik ook pas hoe ingrijpend het is wanneer je een hele familie stateloos maakt. Het heeft dus ook sterk invloed gehad op mijn ideeën over je kwetsbare positie als individu tegenover de staat. Zelfs als je een Nederlandse nationaliteit hebt, kun je die maar zo kwijtraken. En niet altijd om de goede redenen. Ook de afgelopen jaren heb ik me, in de discussie omtrent nationaliteit en staatsburgerschap, vaak opgewonden, omdat ik weet hoe ontzettend ingrijpend het is wanneer je paspoort wordt afgenomen. En dat we kleine kinderen van Afghaanse asielzoekers meer dan tien jaar in onzekerheid in opvanghuizen laten zitten omdat hun vader of moeder chauffeur is geweest onder een verkeerd regime: daar heb ik me ook serieus mee bemoeid.”

Marjolijn vertelt hoe ze zag hoe haar grootmoeder die gereformeerd was kracht uit haar geloof haalde, hoewel ze door haar eigen kerk in de moeilijke tijd in de steek werd gelaten. Daarom staat ze sympathiek tegenover het protestantisme, ook tegenover de SGP. Daarbij maakt ze een duidelijk onderscheid tussen principes en de instituties die die principes uitdragen.

Ze heeft lang gedacht dat zij, afgezien van een paar mensen zoals Van der Heijden die hier veel over schrijven, zo'n beetje de enige was met zo'n familiegeschiedenis. Alsof iedereen aan de andere kant stond. Het is makkelijker om te zeggen dat je hele familie in het verzet zat of dat je van een Joodse familie bent. Schrijven over haar eigen familie leek haar weinig zinvol, ze hoefde de wereld toch niet op te schepen met haar kleine persoonlijke leed. Aan de andere kant: “Maar je leeft uiteindelijk wel vanuit die persoonlijke geschiedenis, je kent niets anders zo van binnenuit als je eigen leven. Omdat het de enige echte ervaring is waartoe je direct toegang hebt, vind ik het belangrijk om algemene uitspraken 'via' mijzelf te doen.”

Haar interesse in Kafka en haar bewondering voor vitaliteit hebben te maken met haar achtergrond. Ze zag bij Kafka de keus om maar niets te doen, zodat het niet erger kon worden dan het al was. “En dat is waar ik me altijd tegen verzet heb, zowel persoonlijk als in mijn werk. Ik houd van levenslust, van levenszin, omdat ik van jongs af aan heb gezien hoe belangrijk het is. Ik zag de zorgeloze vitaliteit vooral bij anderen, in mijn familie ontbrak het er vaak aan. De oorlog en de hele nasleep daarvan hebben de familie behoorlijk uit het lood geslagen. Je ziet hoe die spanning vervolgens wordt overgeërfd, en juist daarom heb ik levenslust altijd erg aantrekkelijk gevonden.

Dat mensen met een soort vanzelfsprekendheid gewoon dingen kunnen doen, blijven handelen. Ik weet hoe erg het mis kan gaan als dat niet lukt. [..]

Het is een voordeel als je weet dat je moet oppassen schuld al te ruimhartig uit te delen. Als je weet dat dingen moeilijk kunnen liggen, hoe ingewikkeld ze vaak zijn. Als je weet dat je altijd precies moet zijn. Als je weet dat je uiteindelijk wel moet oordelen, maar ook dat je je principes op orde moet hebben, zodat je zelf fatsoenlijk handelt. En tot slot is het belangrijk dat je zelf ook handelt. Dat je je niet laat lamslaan.”

Het interview is terug te lezen op:
<http://hardhoofd.com/2012/02/27/interview-marjolijn-februari-2/>

GEDACHTEWISSELING OVER HET RAPPORT DEETMAN

Hai Gonda,

Ik ben bezig het rapport van de commissie Deetman te bestuderen over misbruik in de RK kerk.

Dat levert ongelooflijk interessant vergelijkingsmateriaal op met mishandeling van kinderen van Nederlandse nationaal-socialisten. Ik zie aan de ene kant de overeenkomsten van de wonden van degenen, die misbruikt zijn in de RK kerk (en daarbuiten!) met de wonden van degenen, die gediscrimineerd zijn op grond van het verleden van hun ouders ('Herkenners'). Aan de andere kant is het verschil in maatschappelijke reactie op deze twee groepen enorm! Heel veel aandacht, sympathie, steun, erkenning, genoegdoening voor de misbruikten, maar dat alles mondjesmaat voor de gediscrimineerden. hartelijk, Martijn

Hai Martijn,

Dat er overeenkomst in problematiek is, ligt voor de hand. Als belastende, zo je wilt traumatiserende, gebeurtenissen de psychische draagkracht van een mens, in dit geval van een kind, te boven gaat, als er niet over gesproken kan worden, vanwege gevoelens van schaamte of schuld, of als het verhaal niet geloofd of gebagatelliseerd wordt, dan kan er geen verwerking plaats vinden. Dan blijft het verhaal 'ondergronds' het dagelijks leven storen.

Je noemt bij de verschillen allereerst de aandacht die aan het onderwerp gewijd is. Vind je dat de gediscrimineerden veel meer in de publiciteit komen dan de 'Herkenners' (leuk woord!)?

Groetjes, Gonda

Ja, dit misbruik en deze discriminatie zijn allebei een vorm van kindermishandeling.

Ik heb de indruk dat de misbruikten inmiddels, na de publiciteitsgolven sinds 2010, meer in de publiciteit zijn geweest dan de 'Herkenners'.

Ik heb inmiddels ook de uitgebreide versie van het Rapport Deetman (twee delen) aangeschaft. Het tweede deel is een bundel bijdragen van allerlei deskundigen. Daarbij is onder andere een interessante bijdrage van M.K. Houppermans: 'De hausse aan meldingen. Een achtergrondstudie over de hausse aan meldingen vanaf februari 2010 over seksueel misbruik binnen de Rooms Katholieke kerk en de rol van de media'.

In de beginjaren zijn er veel interviews met 'Herkenners' verschenen in zowel landelijke als regionale kranten en werd er aandacht aan hen besteed in radio- en t.v.-programma's. Maar het was zeker geen hausse – daar ligt waarschijnlijk het grootste verschil, en dat is belangrijker dan meer of minder. Daardoor is de kwestie van de misbruikten een hype geworden, onderwerp van publieke discussie en de kwestie van de lotgevallen van 'Herkenners' niet. Toen Lou de Jong indertijd op een weekend van Herkenning een lezing had gegeven, hoopte hij dat de grote landelijke bladen er melding van zouden maken op de voorpagina zodat onze zaak prominent naar voren zou komen. Dat gebeurde niet; slechts twee kranten zagen er nieuws in en drukten een kort artikeltje af op een van de binnenpagina's.

Hoe schat jij het verschil in steun in die beide groepen hebben ontvangen?

Misbruik kwam ook al veel eerder in de media, maar pas in 2010 was de doorbraak, tot en met een onderzoeksrapport met aanbevelingen die worden opgevolgd, over hulp aan de getroffenenen, erkenning en spijtbetuigingen, gesprekken met de getroffenenen, ook in groepen, financiële genoegdoening. Veel misbruikten overwonnen hun schaamte. Wat een verschil in reactie op de gediscrimineerde Herkenners, gediscrimineerd vanwege het verleden van hun ouders. Er was wel steun maar nooit massaal meegevoel. Ik verwacht ook niet dat die ooit zal komen, de verschillen in situatie van beide groepen zijn toch te gróót.

Opvallend dat er vrijwel meteen besloten is tot een groot onderzoek inclusief aanbevelingen die eigenlijk niet genegeerd kunnen worden. Onze doelgroep is wel meegenomen in het onderzoek in 1980 van het Psychologisch Analytisch Instituut, nadat Mario Montessori had gedreigd op te stappen. Bij andere onderzoeken naar psychische gevolgen – door Begemann en Kleber – zijn we er niet bij betrokken. Het onderzoek in 1991/2 door Trees Vorst nam onze positie in de hulpverlening onder de loep. De nadruk in het historisch onderzoek van Tames lag meer op het overheidsbeleid dan op de ervaringen van de bestudeerde groep. Massaal meegevoel is er nooit geweest, individuen hebben ons echter wel gesteund. Heeft dat met de inhoud van de kwestie maken – seksueel misbruik versus discriminatie – of is de groep mensen die kinderen misbruikte duidelijker aanwijsbaar dan bij discriminatie van 'Herkenners' waaraan 'iedereen' zich schuldig maakte en die 'overal' plaats vond?

Het onderzoek naar misbruik is gedaan op initiatief van de instantie die verantwoordelijk is gesteld voor het misbruik, n.l. de RK kerkprovincie in Nederland, en die onder druk gezet werd in de media. Voor zover de overheid verantwoordelijk is voor discriminatie van kinderen op grond van het verleden van hun ouders (in internaten, scholen etc.) is ze nooit verantwoordelijk gesteld of aangeklaagd. Maar het heeft tot 2010 geduurd voor het zover was met de misbruikten. Eerder bleef de media-aandacht beperkt, nu ontstond een hype. Ik denk dat de publieke opinie veel meer sympathie heeft voor misbruikten in de kerk dan voor kinderen die gediscrimineerd worden op het verleden van hun ouders, omdat dat verleden heel negatief gekleurd is. Ik herinner me trouwens dat jij een keer voor jezelf een ritueel hebt verricht waarbij je de overheid (of de samenleving) hebt vrijgesproken. Maar was dat misschien toch voorbarig?

Met een jeugd vriend van me, gespecialiseerd in overgangsrutuelen, heb ik een rechtszaak gehouden met de Nederlandse overheid en samenleving. De aanklacht was: discriminatie, met name uitsluiting, en de uitspraak was: schuldig. Maar wat voor straf moet je eisen? Ik vind straf vrijwel altijd voorbijschieten aan het doel wat ermee beoogd wordt, n.l. inzicht verkrijgen in het verkeerde handelen. Het gaat mij om dat inzicht. Daarom heb ik vrijspraak aangeboden, omdat vrijspraak de weg naar inzicht niet blokkeert, maar opent.

Dit ritueel was bedoeld om me te bevrijden van mijn onterechte schuldgevoelens en de schuld daar te leggen waar die hoort. En tevens om me emotioneel onafhankelijk te maken van anderen door de ruimhartigheid van de geboden vrijspraak.

Dit was een individuele actie. Voor een groep ligt het, denk ik, anders.

Ik ben benieuwd of je iets kan zeggen over hoe de groepen in het buitenland met aandringen op erkenning en/of compensatie zijn omgegaan, wat ze bereikten en wat niet en hoe we daar in Nederland mee zouden kunnen omgaan.

En om mijn bijdrage af te sluiten wil ik graag nog iets kwijt over de woorden 'verwerking van de problematiek' De problematiek van kinderen gediscrimineerd vanwege het verleden van hun ouders vergt een levenslange verwerking, steeds kan er weer een andere kant van naar voren komen. Het woord verwerken wordt vaak ten onrechte gebruikt als: ik geef het een plek en dan is het klaar. Het woord problematiek wordt vaak ten onrechte gebruikt alsof het iets intrapsychisch betreft in plaats van: sociologisch, moreel, psychologisch en meer.

In Denemarken heeft de regering enkele jaren geleden excuses aangeboden aan de kinderen van Duitse militairen. In de parlamentsdebatten vlak na de oorlog werden zij 'geestelijk gestoord' genoemd en overwoog men deportatie. Kinderen op zoek naar hun onbekende vader werd het moeilijk gemaakt om documenten in te zien.

In Noorwegen hebben de kinderen die in Lebensbornklinieken geboren of opgevoed waren excuses en compensatie gevraagd. De zaak is uitgevchten tot in het Europese parlement.

Vervolging van personen die bij de Lebensbornpraktijken betrokken waren, was vanwege verjaring, niet meer mogelijk. Er werd ook geen compensatie toegekend. In Finland heeft de regering verantwoordelijkheid op zich genomen voor de negatieve gevolgen van het evacuatieplan, waardoor 70 000 Finse kinderen naar Zweden en Denemarken werden gebracht. Perri Kavén heeft in zijn dissertatie aangetoond dat het plan, tegen negatieve adviezen in, op politieke gronden is doorgezet. Op de grens van Finland met Zweden is een monument voor de geëvacueerde kinderen opgericht. De situatie in die drie landen is duidelijk anders dan hier. Er valt de toenmalige Nederlandse regering in ballingschap en het eerste naoorlogse kabinet van alles te verwijten, het is niet zoals in Denemarken en Finland op grond van parlementsnotulen hard te maken. De Noorse Lebensbornkinderen stonden heel sterk maar kregen toch nul op hun rekwest. Excuses, eventueel compensatie vragen kan terecht zijn; of de zaak haalbaar is, is een ander verhaal. Gelet op hoe op regeringsniveau gereageerd wordt op de wens van de Joodse gemeenschap dat er excuses komen over het falende beleid van de Londense regering, lijkt het me af te raden ooit zoiets voor ons als lotgenoten te ondernemen. Het ontbreekt onze parlementariërs en het kabinet aan politieke moed.

COLOFON

Het Bulletin is een uitgave van de Stichting Werkgroep Herkenning.

Het doel van de Werkgroep is:

- het bevorderen van hulpverlening aan hen die in hun persoonlijk en/of maatschappelijk leven moeilijkheden ondervinden, doordat een of beide (groot)ouder(s) aan de kant van de bezetter stond(en) dan wel tot de bezetter behoorde(n)
- bekendheid geven aan de problematiek van deze groepering

De Werkgroep is niet verbonden aan enige politieke partij, levensbeschouwelijke stroming of kerkelijk genootschap. De Werkgroep distantieert zich nadrukkelijk van elke vorm van of sympathie voor (neo)fascisme en (neo)nazisme.

Het Bulletin verschijnt vier keer per jaar. Het volgende nummer verschijnt begin september 2012. Kopij hiervoor moet **uiterlijk 10 augustus 2012** in het bezit zijn van de redactie: scheffelbaars@planet.nl of Gonda Scheffel-Baars, Nieuwsteeg 12, 4196 AM Tricht.

We stellen het op prijs als u uw bijdragen digitaal aanlevert. Is dat niet mogelijk dan zijn geschreven of getypte bijdragen op papier uiteraard ook welkom.

Niets uit dit nummer mag worden overgenomen anders dan na toestemming van de redactie.

Redactie:
Cuny Holthuis-Buve
Gonda Scheffel-Baars

Jaargang 27, nummer 2, juni 2012

